

Br. 16

EUROKAZ

ČASOPIS O EVROPSKOJ
INTEGRACIJI CRNE GORE

me4.eu
eu4.me
ja za evropu, evropa za mene

Ministarstvo
evropskih
poslova

EUROKAZ

Časopis o evropskoj integraciji Crne Gore

BROJ: 16

IZDAVAČ:

Ministarstvo evropskih poslova

UREĐIVAČKI TIM:

Direkcija za informisanje javnosti o pregovaračkom procesu pristupanja Crne Gore Evropskoj uniji
Ministarstvo evropskih poslova

Ministarstvo evropskih poslova
Bulevar Ivana Crnojevića 167, Podgorica
E-mail: nada.vojvodic@mep.gov.me
Web: www.mep.gov.me
www.eu.me

GRAFIČKI DIZAJN:

Denis Ćupić

SADRŽAJ

AKTUELNO

- 4–5 Gorčević: Stvaramo društvo u kojem građani žive evropske vrijednosti
- 5–7 Jovetić: crnogorske javne nabavke usklađene sa evropskim standardima
- 7–9 Ambasadorka Danske: Poziciju Crne Gore vidim kao veoma ohrabrujuću
- 9–15 Satler: Intenzivirati aktivnosti u pregovaračkom poglavlju 27 Životna sredina i klimatske promjene
- 16–17 Plan da DSA i EMFA budu dio crnogorskog pravnog poretka tokom 2026. godine
- 18–20 Erasmus+ - most ka savremenom evropskom obrazovanju

EU U CRNOJ GORI

- 20–23 Uz podršku fondova EU do savremenog stručnog obrazovanja u Nikšiću
- 23–26 Alhemičar Z generacije
- 27–28 Žigovi i autorska prava zaštićeniji, dok autori, nosioci патената i vlasnici брен-
dova imaju lakši pristup pravdi
- 28–31 Luka Bar gradi zelenu budućnost uz podršku fondova EU
- 31–32 Žig “Dobro iz Crne Gore” primjer prava intelektualne svojine

STVARAMO DRUŠTVO U KOJEM GRAĐANI ŽIVE EVROPSKE VRIJEDNOSTI

Autorka: Maida Gorčević, ministarka evropskih poslova

Godinu nakon dobijanja IBAR-a, Crna Gora se nalazi u potpuno novoj fazi pregovaračkog procesa. Izašli smo iz ćorsokaka i ostvarili ono što je godinama bilo nedostižno, nastavljajući tim tempom da pozitivno oblikujemo evropsku percepciju Crne Gore.

Tokom proteklih šest mjeseci intenzivno smo radili na ispunjavanju mjerila koja će omogućiti zatvaranje pregovaračkih poglavlja u planiranom roku, s primarnim ciljem da se pregovarački proces završi do 2026. godine, a članstvo u Evropskoj uniji ostvari do 2028.

U prvoj polovini godine primili smo pretfinansiranje u iznosu od 26,8 miliona eura u okviru EU Plana rasta za Zapadni Balkan. Reformama koje će biti finansirane ovim paketom mjera realizovaćemo aktivnosti usmjerene na unapređenje rezultata istraga, potvrđenih optužnica i pravosnažnih presuda u slučajevima organizovanog kriminala, kao i sveobuhvatnu reformu izbornog zakonodavstva. Fokus je takođe usmjeren na unapređenje sistema javnih nabavki, jačanje integriteta inspekcijskih službi, kao i razvoj digitalne infrastrukture. U oblasti razvoja ljudskog kapitala, planirana je reforma sistema socijalne i dječije zaštite, kao i ulaganja u sve nivoe obrazovanja, s posebnim akcentom na digitalno obrazovanje. Od ukupnog iznosa predfinansiranja, 14,3 miliona eura biće usmjereno ka infrastrukturnim projektima u oblasti energetike kroz Zapadnobalkanski investicioni okvir.

Prije nekoliko sedmica zatvorili smo još jedno pregovaračko poglavlje, čime je broj zatvorenih poglavlja porastao na sedam. Zatvaranjem Poglavlja 5

– Javne nabavke, jednog od najzahtjevnijih, institucije su pokazale kapacitet da i u najosjetljivijim oblastima primijene evropske standarde i unaprijede postojeće prakse.

Međutim, uspjesi koje bilježimo od zaokreta u pristupnom procesu, započetog u novembru 2023. godine, moraju se nastaviti, a rad dodatno intenzivirati. Već do kraja ove godine očekujemo, na osnovu trenutne interne spremnosti, da zatvorimo veliki broj poglavlja. U pitanju su, između ostalih, poglavlja u oblastima slobode kretanja radnika, osnivanja preduzeća i pružanja usluga, slobode kretanja kapitala, poljoprivrede i ribarstva.

Uz to, naš fokus usmjeren je i na povlačenje što većeg iznosa dostupnih sredstava iz pretpristupnih fondova kako bismo doprinjeli ekonomskom razvoju i prije nego postanemo članica, ali i na opsežne reforme. Jedna od takvih je i reforma izbornog zakonodavstva, kojim će se ukloniti brojni društveni, politički i

Maida Gorčević

finansijski izazovi koji proističu iz organizacije izbora. Naime, objedinjavanjem svih lokalnih izbora u jedan dan zajedno sa parlamentarnim, političke tenzije će se prorijediti, a društveni fokus može biti izmješten na važne i suštinske teme. Pored toga, dio ove reforme obuhvatiće i obaveznu kvotu od minimum 40% žena na izbornim listama čime ova reforma poprima i dimenziju politika rodne ravnopravnosti. Ova faza našeg evropskog puta nije samo trenutak dostignuća, već poziv na zajedničku odgovornost i odlučnost da istrajemo do kraja. Svaki naredni korak zahtijeva posvećenost, jedinstvo i vjeru u ono što Crna Gora može da postane, a to je moderna, pravedna i prosperitetna evropska država. U godinama koje dolaze, ne gradimo samo put ka članstvu u Evropskoj uniji, već stvaramo društvo u kojem naši građani žive evropske vrijednosti, ovdje i sada. To je snaga promjene koju nosimo, i vizija kojoj smo odlučno posvećeni.

CRNOGORSKE JAVNE NABAVKE USKLAĐENE SA EVROPSKIM STANDARDIMA

Autorka: mr Jelena Jovetić, Generalna direktorica Direktorata za upravljanje javnim investicijama i politici javnih nabavki u Ministarstvu finansija

Javne nabavke su jedan od ključnih pokazatelja napretka u procesu pristupanja Evropskoj uniji, jer direktno utiču na transparentnost, odgovorno upravljanje javnim sredstvima i borbu protiv korupcije.

Nama u Ministarstvu finansija ovaj proces nije bio samo pregovarački tok, već put snaženja institucija i sistema javnih nabavki. Usvojen je obiman zakonski i podzakonski okvir, razvijen prvi sistem crnogorskih elektronskih javnih nabavki - CEJN, kreirani kadrovski kapaciteti i mehanizmi nadzora i kontrole, dok je poseban akcenat stavljen na edukaciju, profesionalizaciju i monitoring sistema.

U cilju zakonodavnog usaglašavanja sa pravnom tekovinom Evropske unije, Crna Gora je značajno unaprijedila zakonodavni okvir u oblasti javnih nabavki donošenjem Zakona o javnim nabavkama, 2019. godine. Ovaj zakon je **u potpunosti usklađen sa ključnim EU direktivama**: 2014/24/EU, 2014/25/EU, 2017/2364, 2017/2365 i Direktivom 2009/81/EZ za oblast odbrane i bezbjednosti. Pripremljen je i veliki broj podzakonskih akata koji detaljno uređuju pojedine aspekte sistema javnih nabavki. Zakon propisuje načelo nediskriminacije, što znači da inostrani ponuđači imaju isti tretman kao i domaći. Uvedeni su principi zaštite životne sredine, socijalnog i radnog prava, te rodne ravnopravnosti u ocjenjivanju ponuda.

U oblasti **javno-privatnog partnerstva i koncesija**, usvojeni novi zakonski okvir usklađen sa relevantnom pravnom tekovinom Evropske unije, koji omogućava efikasniju realizaciju infrastrukturnih i razvojnih projekata, uz uključanje privatnog sektora kroz jasne i transparentne procedure.

Među sprovedenim reformama u ovoj oblasti, kao jedan od najvažnijih iskoraka izdvaja se uvođenje **elektronskog sistema javnih nabavki**, čime je postupak javne nabavke rasterećen nepotrebne papirologije, a povećala se transparentnost i efikasnost. Elektronske javne nabavke promijenile su koncept javne nabavke u Crnoj Gori, od forme do naglašavanja najvažnijeg ekonomski najpovoljnije ponude.

CEJN omogućava **elektronsko sprovođenje svih faza javne nabavke** – od planiranja do objave ugovora i izvještaja o realizaciji, uključujući i zaštitu prava, odnosno žalbeni mehanizam. Broj korisnika CEJN-a je oko 14 000, od čega je aktivno registrovanih ponuđača 4 796.

Sve informacije o postupcima javne nabavke (javne objave, planovi, odluke, žalbe, realizacije ugovora) moraju biti **dostupne putem CEJN-a**, čime se osigurava potpuna javnost i jednak pristup informacijama za sve zainteresovane strane. CEJN je ujedno i alat za borbu protiv korupcije, jer omogućava nezavisni uvid u tokove javne potrošnje i poštovanje zakonskih procedura.

Unaprjeđenje CEJN-a predstavlja jedan od stubova buduće **Strategije unapređenja politike javnih nabavki i javno-privatnog partnerstva za period 2026–2030**.

u skladu sa preporukama MAPS evaluacije koju je sprovela Svjetska banka, kao još jednog važnog procesa u kojem je Crna Gora učestvovala.

Ministarstvo finansija takođe sprovodi **stručno osposobljavanje i usavršavanje** službenika za javne nabavke/naručilaca, ponuđača i ostalih lica uključenih u proces nabavke, sa ciljem stvaranja održivog sistema obuke kako bi zaposleni na poslovima javnih nabavki mogli da odgovore zahtjevima sistema, ali i da se omogući praćenje efekata edukacije kroz provjeru stečenih znanja i vještina.

Crna Gora je razvila **institucionalni okvir** koji omogućava efikasno sprovođenje politike javnih nabavki, sa ključnim mehanizmima kontrole koji sistem čine pouzdanim i stabilnim. Sa druge strane podaci pokazuju da je konkurencija značajno osnažena, pa index konkurencije sad je preko 3%.

U dijelu **monitoringa i kontrolnih mehanizama**, važno je naglasiti da je od januara 2024. uveden novi sistem **monitoringa jednostavnih nabavki** kojim se

omogućava ponuđačima koji učestvuju u postupcima jednostavnih nabavki da podnesu zahtjev za monitoring postupka, čime se sprječava kršenje osnovnih principa javnih nabavki i moguće nepravilnosti pri sprovođenju ove vrste postupaka. Zahtjev za monitoring postupka jednostavne nabavke zaustavlja sve radnje naručioca u postupku.

U toku **2024.** godine podnijeto je ukupno **161 zahtjev za monitoring jednostavnih nabavki**, na koje je Ministarstvo finansija dalo 76 preporuka koje su se odnosile na ispravku nepravilnosti i ponovni pregled i ocjenu ponuda, dok se 12 preporuka se odnosilo na poništenje postupka, a 17 zahtjeva je proslijeđeno Inspekciji za javne nabavke radi daljeg postupanja. Ministarstvo finansija je u 12 slučajeva potvrdilo odluku naručioca, dok 2 zahtjeva za vršenje monitoringa nijesu razmatrana iz razloga što je ovaj organ već odlučivao po istim pitanjima.

Pregovaračko poglavlje 5 je dio Klastera 1 – Temeljna prava, pa je u tom smislu kompleksnost ovog poglavlja veća.

Foto: *Brisel_ zatvaranje pregovaračkog poglavlja 5. Javne nabavke*

Jedan od nama posebno važnih reformi, sa akcentom na fiskalnu stabilnost, ali i ekonomski značaj za mala i srednja preduzeća, jesu mjere ograničenja za direktne nabavke, koja je uvedena na osnovu godišnjeg plana naručioca, kako bi se smanjio njihov ukupan udio i povećala transparentnost. Takođe u tom smislu je važan i monitoring kao kontrolni mehanizam jednostavnih nabavki, shodno kojem je Ministarstvo finansija, u toku 2025. godine, riješilo ukupno 114 zahtjeva za monitoring postupaka kao važan sistem zaštite ponuđača.

U narednom periodu, fokus ostaje na izradi i implementaciji **nove Strategije za period 2026–2030. godine koju priprema Ministarstvo finansija**, jačanju digitalizacije, profesionalizacije i kontinuiranom unapređenju sistema javnih nabavki u skladu sa najboljim praksama država članica Evropske unije.

Poseban akcenat u narednom periodu je na **jačanju antikorupcijskog okvira u javnim nabavkama**, na šta se Crna Gora obavezala i definisala korake i rokove za njihovu realizaciju.

Etički kodeks u javnim nabavkama je usvojen početkom 2025. godine i objavljen na web stranici Ministarstva finansija, kao i na sistemu e-nabavki. Kodeks uređuje principe i pravila ponašanja predstavnika naručilaca i privrednih subjekata, kao i ostalih lica neposredno ili posredno uključenih u proces javne nabavke. Elektronski sistem je već nadograđen funkcijom prijave dogovora i sukoba interesa, a cjelokupan proces prijave nepravilnosti biće zaokružen u septembru tekuće godine.

Elektronski sistem javnih nabavki će biti nadograđen u predstojećem periodu, sa ciljem jačanja anti-korupcijskih mehanizama, **uvođenjem „red flags“** (automatskog detektovanja nepravilnosti u postupcima javnih nabavki).

U cilju osnaživanja borbe protiv korupcije, Crna Gora planira **izmjene Zakona o javnim nabavkama** i Zakona o sprečavanju korupcije kojima će se jasno definisati koruptivne radnje u kontekstu javnih nabavki, kao i postupanje nadležnih organa u slučajevima sumnje na ili utvrđivanje postojanja koruptivnih aktivnosti u postupcima javnih nabavki. Osnaživanje antikorupcijskog djelovanja biće naš prioritet u narednim mjesecima.

Foto: *Jelena Jovetić*

Naša je obaveza da osiguramo primjenu standarda Evropske unije u praksi, a na tom putu Ministarstvo finansija će biti jednako odlučno kao i u pregovaračkom procesu.

AMBASDORKA DANSKE ZA “EUROKAZ”

POZICIJU CRNE GORE NA PUTU KA EU VIDIM KAO VEOMA OHRABRUJUĆU

Autor: *Marko VEŠOVIĆ, RTCG*

Crna Gora je zemlja predvodnica u pogledu proširenja i integracije u Evropsku uniju. Kao jedina zemlja Zapadnog Balkana koja je otvorila sve klastere, vidim poziciju Crne Gore kao veoma ohrabrujuću, rekla je u intervjuu za “Eurokaz” ambasadorica Danske u Crnoj Gori Pernil Daler Kardel.

U drugoj polovini godine Danska će predsjedavati EU, a Daler Kardel govori o prioritetima, izazovima....

Proširenje EU na zemlje Zapadnog Balkana vjerovatno će biti visoko na dnevnom redu predsjedavanja vaše zemlje Unijom. U tom kontekstu, kako vidite poziciju Crne Gore, posebno nakon što je dobila pozitivan IBAR?

– Crna Gora je zemlja predvodnica u pogledu proširenja i integracije u Evropsku uniju. Kao jedina zemlja Zapadnog

Foto: Ambasadora Danske

Balkana koja je otvorila sve klastere, vidim poziciju Crne Gore kao veoma ohrabrujuću. Na putu ka ispunjavanju zahtjeva u poglavljima 23 i 24, pozitivan IBAR ukazuje na to da je zemlja ambiciozna i veoma fokusirana na sticanje članstva u EU do 2028. godine. Uz to rečeno, naravno da je neophodno da Crna Gora nastavi reforme kako bi ispunila preostale kriterijume.

Sva 33 poglavlja su otvorena, sedam poglavlja je već zatvoreno, ali još postoji 26 poglavlja koja treba zatvoriti prije nego što dostignemo cilj. Dakle, rekla bih, nastavite tako, fokusirajte se na postizanje napretka potrebnog za zatvaranje više poglavlja i približite se krajnjem cilju. Važan i težak posao je pred nama, i još ima posla.

Trenutno je Crna Gora najnaprednija u procesu pristupanja EU, postižući ogroman napredak, i mi smo potpuno posvećeni podršci Crnoj Gori tokom ovog važnog posla i na ovom značajnom putu.

Proširenje je važno i za EU i za Zapadni Balkan. U ovim neizvjesnim vremenima, moramo se ujediniti i učiniti Evropsku uniju jačom. Potreban je trud. Ali, naporan rad i posvećenost Crne Gore pokazuju da je optimizam zbog toga što ste dio EU živ, no, potreban je trud.

Kako ocjenjujete napredak Crne Gore na njenom evropskom putu i na šta treba da se fokusiramo tokom danskog predsjedavanja?

Zaista je impresivno pratiti posvećenost i odlučnost Crne Gore na evropskom putu. Ovdje imamo primjer da taj trud nije samo vladin i institucionalni podsticaj, već podsticaj društva. Zaista je potrebno cijelo društvo uključiti zajedno da bi se došlo do krajnjeg cilja, a to je da postanete član Evropske unije.

Što se tiče puta koji slijedi, Crna Gora treba da se fokusira na preostala otvorena poglavlja, na primjer 23, 24, kako bi se osiguralo da se reforme zaista sprovedu ne samo u zakonima već i u svakodnevnoj praksi. Vladavina prava je srž evropskih vrijednosti, zato nastavite da radite na poglavljima, ostanite fokusirani. Takođe, poglavlje 27 - koje se bavi životnom sredinom - je važno i izazovno i naravno ogroman prioritet za transformaciju društva ka održivijem životu. Zapravo, razmatramo kako možemo da damo podršku u preostalim poglavljima, razgovaramo o tome kako možemo da podržimo na više tehničkom nivou poglavlje 27.

Iz vaše perspektive, kakav će biti dalji evropski put regiona, posebno Crne Gore, u svjetlu svih trenutnih dešavanja u EU i očekivanja koja EU ima od zemalja regiona?

Gledajući kroz geopolitičku prizmu, proširenje je ogroman prioritet. Agresivni rat Rusije u Ukrajini bio je poziv na buđenje svima nama. Potrebna nam je jača Unija koja može bolje da zaštiti svoje pozicije. Dio toga je veća Unija i Unija koja je bolje sposobna da se brani. Ukrajina je važna, ali zemlje Zapadnog Balkana su podjednako važne za ovo.

Mogu samo da ohrabrim relevantne aktere da se angažuju i posvete vrijeme sprovođenju reformi koje će omogućiti zatvaranje poglavlja. Mi kao ambasada ćemo podržati zemlje u postizanju potrebnog napretka.

Da li očekujete da će EU nastaviti snažno da podržava reforme u oblasti vladavine prava u Crnoj Gori?

Definitivno. Vladavina prava je suština Evropske unije, ona se zasniva na zajedničkim vrijednostima - te vrijednosti su utemeljene, ukorijenjene u vladavini prava. Ne treba zaboraviti da je proširenje novi zamah za Evropsku uniju i da ćemo podržati koliko god možemo, kako bi se postigao potreban napredak u vladavini prava.

Vaše mišljenje o bilateralnim odnosima između Danske i Crne Gore?

Danska i Crna Gora imaju decenije partnerstva i dobrih odnosa. Nedavno otvaranje crnogorske ambasade u Kopenhagenu je veliki dokaz toga, ne samo kontinuiranih dobrih odnosa, već i važnosti našeg partnerstva. Dakle, zaista smo srećni što smo potvrdili ovaj odnos proširivanjem našeg operativnog rada.

Napredak u vladavini prava, posvećenost i društveni podsticaj, kojima svjedočimo u Crnoj Gori, u velikoj mjeri se poklapaju sa našim vrijednostima, pa bih rekla da dijelimo neke dobre vrijednosti i razmišljanja o važnim pitanjima. U potpunosti podržavamo proces pristupanja Crne Gore EU i optimistični smo u pogledu napretka koji se postiže.

Ipak, naši odnosi nisu samo diplomatski, jer je crnogorska dijaspora takođe nešto što je stvorilo dragocjenu vezu između naše dvije zemlje. Iako mala

po veličini, crnogorska dijaspora ima izuzetan osjećaj za održavanje jakih veza sa Crnom Gorom - kao što je to zapravo slučaj i sa ostatkom Zapadnog Balkana. Budući da je veoma dobro integrisana u dansko društvo, dijaspora i dalje održava jaku vezu sa Crnom Gorom - kroz porodične veze, društvene i kulturne događaje, neke tople vrijednosti i tradicije od kojih Danska takođe može mnogo da nauči.

NAKON ŠTO JE VLADA NAJAVILA ZATVARNJE SVIH POGLAVLJA DO KRAJA NAREDNE GODINE, IZ DELEGACIJE EU PORUČUJU:

SATLER: INTENZIVIRATI AKTIVNOSTI U PREGOVARAČKOM POGLAVLJU 27 ŽIVOTNA SREDINA I KLIMATSKE PROMJENE

Autorka: Milan Žugić, Agencija MINA

Podgorica - Crna Gora je napravila određeni napredak u oblasti zaštite životne sredine i prilagođavanja klimatskim promjenama, posebno usvajanje relevantne zakonodavne osnove i implementaciju pojedinih ključnih projekata, međutim, s obzirom da je Vlada postavila ambiciozan cilj da zatvori sva pregovaračka poglavlja do kraja 2026. godine, jasno je da aktivnosti u ovoj oblasti moraju biti značajno intenzivirane, ocijenio je ambasador Evropske unije u Crnoj Gori Johan Satler.

On je rekao da se, kada se govori o poglavlju 27, zapravo govori o vazduhu koji dišemo, vodi koju pijemo i prirodi koju ostavljamo svojoj djeci. "Odluke koje donosimo u oblasti zaštite životne sredine direktno utiču na zdravlje, kvalitet života i budućnost građana. Čist vazduh, pitka voda i očuvana priroda nijesu luksuz, već osnovna potreba i pravo svakog građanina. Zbog

Foto:eu.me

toga je ovo poglavlje toliko važno za evropski put Crne Gore", istakao je Satler za novi broj Eurokaza.

On smatra da izazova je mnogo – od sprovođenja usvojenih zakona, do donošenja sektorskih strategija koje se čekaju godinama, kao i neophodnih podzakonskih akata, naročito u oblastima upravljanja otpadom, kvaliteta vazduha, zaštite prirode i klimatskih promjena. "Ključno je uspostaviti održiv sistem finansiranja, te dodatno ojačati institucionalne i administrativne kapacitete, kako bi Crna Gora ispunila obaveze iz Poglavlja 27 u zadatim rokovima. Istovremeno, potrebno je pripremiti administraciju i institucije za pristup evropskim strukturnim fondovima, koji će biti dostupni nakon formalnog pristupanja Evropskoj uniji", ocijenio je Satler.

Direktor Agencije za zaštitu životne sredine Milan Gazdić, rekao je da je Poglavlje 27 je jedno od najsloženijih i najzahtjevnijih u procesu pristupanja EU, ali da je realno očekivati da se uz intenzivne napore može ostvariti napredak ka njegovom zatvaranju

do kraja 2026. godine, ocjenjujući da to zavisi od kontinuirane političke podrške, dostupnosti finansijskih i kadrovskih resursa, i uspostavljanja funkcionalnih sistema za upravljanje životnom sredinom.

Istovremeno izvršna direktorica nevladine organizacije Grin houm Azra Vuković smatra da Crna Gora ima ozbiljnih poteškoća da normativno uredi oblasti koje su vezane za zaštitu životne sredine a još većih da implementira ono što je uređeno.

"Imajući sve ovo na umu i znajući finansijske i administrativne kapacitete nadležnih institucija, kao i politiki ambijent u kojem se često partijski interesi stavljaju ispred javnog interesa, onda je jako teško očekivati da se obaveze iz poglavlja 27 mogu završiti u ovako kratkom roku", kazala je Vuković.

Satler je upozorio da je ispunjenost mjerila u okviru Poglavlja 27 neujednačena – postoje oblasti u kojima je Crna Gora ostvarila konkretan napredak, poput civilne zaštite, gdje je među predvodnicima u regionu. "Podsjetiću da je Crna Gora članica Evropskog

Foto: Delegacija EU u Crnoj Gori, arhiva

mehanizma civilne zaštite još od 2015. godine, što joj omogućava da zatraži i pruži pomoć u kriznim situacijama, kao što su požari, poplave ili zemljotresi. U okviru ovog mehanizma već je dobijana podrška u vidu opreme i eksperata, a Crna Gora je i sama pokazala solidarnost pružajući pomoć drugim članicama. Međutim, značajni izazovi i dalje postoje, posebno u oblastima upravljanja otpadom, kvaliteta vazduha, zaštite prirode i klimatskih promjena", rekao je on.

Satler je naveo da je u oblasti otpada, jedan veliki iskorak napravljen novim Zakonom o upravljanju otpadom, koji je dugo bio na čekanju. "U toku je izrada podzakonskih akata i očekuje se usvajanje Državnog plana upravljanja otpadom – ključnog strateškog dokumenta. Problem nelegalnog odlaganja otpada i brojnih divljih deponija zahtijeva multisektorski pristup: od obrazovanja i svijesti građana, do snažne inspekcije i efikasne kaznene politike. Treba naglasiti i važnost uspješne implementacije infrastrukturnih projekata za tretman otpadnih voda, kolektora i kanalizacione mreže za napredovanje u poglavlju 27. Efikasni sistemi za tretman otpadnih voda smanjuju zagađenje rijeka, mora i podzemnih voda, čime se štiti ekosistem i javno zdravlje. Osim toga modernizacija kolektora i kanalizacione mreže doprinosi održivom razvoju urbanih područja,

povećava kapacitete i smanjuje rizik od poplava i zagađenja", istakao je Satler.

On je kazao da ponekad ima utisak da građani nijesu dovoljno informisani o dugoročnim benefitima ovakvih projekata. "Kada je riječ o zaštiti prirode, izazov nije samo proglasiti prostor zaštićenim, već i razviti planove upravljanja i dokazati da sistem ima kapacitet da zaštitu sprovodi u praksi – posebno u kontekstu mreže Natura 2000", rekao je Satler.

Prema njegovim riječima, u oblasti klimatskih promjena, dodatni izazov je dinamičnost EU zakonodavstva, koje se stalno mijenja i unapređuje, te su potrebni specijalizovani kadrovi kako bi se ti zahtjevi pravilno prenijeli u crnogorski pravni okvir. "Što se tiče mogućnosti zatvaranja poglavlja bez potpunog ispunjenja svih mjerila – kao što sam već rekao – ovo poglavlje ne treba gledati sa čisto administrativnog stanovišta. Usaglašavanje sa standardima EU u oblasti zaštite životne sredine je direktno ulaganje u zdravlje, kvalitet života i budućnost građana. Iako postoje mehanizmi da se rokovi ispunjavanja naročito kompleksnih obaveza produže i nakon pristupanja (riječ je o takozvanim „prelaznim periodima“), u najboljem je interesu Crne Gore da što prije svojim građanima obezbijedi isti nivo bezbjedne i zdrave životne sredine koji uživaju građani širom Evropske unije. Zato je moja poruka – iako će za neke zahtjevne obaveze prelaznih perioda neizostavno biti, potrudimo se da Crna Gora što prije i što uspješnije primijeni najviše evropske

Foto: MINA

standarde u interesu svih građana, koji zaslužuju zdravu i bezbjednu životnu sredinu", naveo je Satler.

Gazdić je za novi broj Eurokaza rekao da, iako postoji jasna volja da se ubrza ispunjavanje obaveza, zatvaranje poglavlja 27 zahtijeva ne samo donošenje propisa, već i njihovu punu primjenu na terenu, kao i snažno institucionalno jačanje.

Vuković za novi broj Eurokaza kazala da se u kontekstu Poglavlja 27, olako daju obećanja da će sve obaveze biti ispunjene u jako kratkom roku, odnosno do kraja 2026.

"Kod nas često izostaje makar jedan element kako bi se procesi zaokružili. Podsjetiću da je davanje ulcinjskoj Solani odgovarajućeg statusa zaštite i djelotvorno sprovođenje neophodnih mjera očuvanja koje dovode do poboljšanja statusa očuvanosti jedno od završnih mjerila ovog poglavlja, da je Solana još prije 6 godina proglašena zaštićenim područjem, ali da se u još uvijek nije uspjelo doći do dogovora o upravljaču i da taj proces još traje", istakla je Vuković.

Ona je dodala da Kod upravljanja otpadom, donošenje novog zakona je bila jedna od prvih obaveza iz ovog poglavlja. "Proces donošenja ovog zakona trajao je cijelih 7 godina a donošenje podzakonskih akata i dalje traje. Da ne govorimo o uspostavljanju sistema upravljanja otpadom koji može da odgovori zahtjevima EU u dijelu smanjenja količina otpada koje u krajnjem odlaze na deponiju", rekla je ona.

Vuković je istakla da Crna Gora nema ključne strateške politike, zakone i podzakonska akta iz brojnih

oblasti koja je vezana za zaštitu životne sredine, od upravljanja otpadom, kvaliteta vazduha, biodiverziteta i drugih. "Nemamo izmijenjene zakone koji su u procesu jako dugo kao što je zakon o zaštiti prirode, zakon o nacionalnim parkovima i td. U nedavno objavljenom „Izveštaju iz sjenke za Poglavlje 27 – u vremenskoj zamci" koji je objavila Koalicija 27 (neformalna mreža 18 NVO iz Crne Gore) istaknuto je da smatramo da je u prethodnoj godini Crna Gora ostvarila ograničen napredak u ovom poglavlju. Razlog tome je u činjenici što je implementacija završnih mjerila u Poglavlju 27 jako spora, troši se jako puno vremena na realizaciju aktivnosti, pri čemu imamo visok udio djelimično ispunjenih obaveza, kao i često prolongiranje rokova za realizaciju", rekla je Vuković.

Satler smatra da je država je preduzela određene važne korake u ispunjavanju obaveza iz Poglavlja 27, ali da jasno da predstoji još mnogo posla – posebno kada je riječ o dosljednom sprovođenju zakona, jačanju institucija i efikasnijoj primjeni politika na terenu. "Reforme u oblasti zaštite životne sredine ne mogu ostati samo na papiru – one moraju biti vidljive u svakodnevnom životu građana: u čistijem vazduhu, nezagađenim rijekama, zdravijoj prirodi. Ključno je da država, u saradnji sa EU, međunarodnim partnerima, civilnim društvom i privatnim sektorom, obezbijedi ne samo punu usklađenost propisa sa evropskim zakonodavstvom, već i njihovu stvarnu, efektivnu primjenu. U tom procesu, posebno važnu ulogu ima obrazovanje – ulaganje u znanje je ulaganje u promjenu

Foto: Green home

načina razmišljanja, u novu generaciju koja će prirodu poštovati, a ne zagađivati", kazao je Satler.

On je poručio da ne prihvata tezu da su divlje deponije, zagađene rijeke ili loš kvalitet vazduha „naš mentalitet" i da se to ne može promijeniti. "Ne – vidjeli smo i u mnogim drugim zemljama da promjena jeste moguća. Moja zemlja, Austrija, je nekada imala iste probleme – otpad pored puteva, stare frižidere u šumama – a danas su ti prizori nezamislivi. Promjena se desila ne zbog drugačijeg mentaliteta Austrijanaca, već zbog pametnog spoja obrazovanja, efikasnih zakona, dobre kaznene politike i njihove dosljedne primjene", dodao je on.

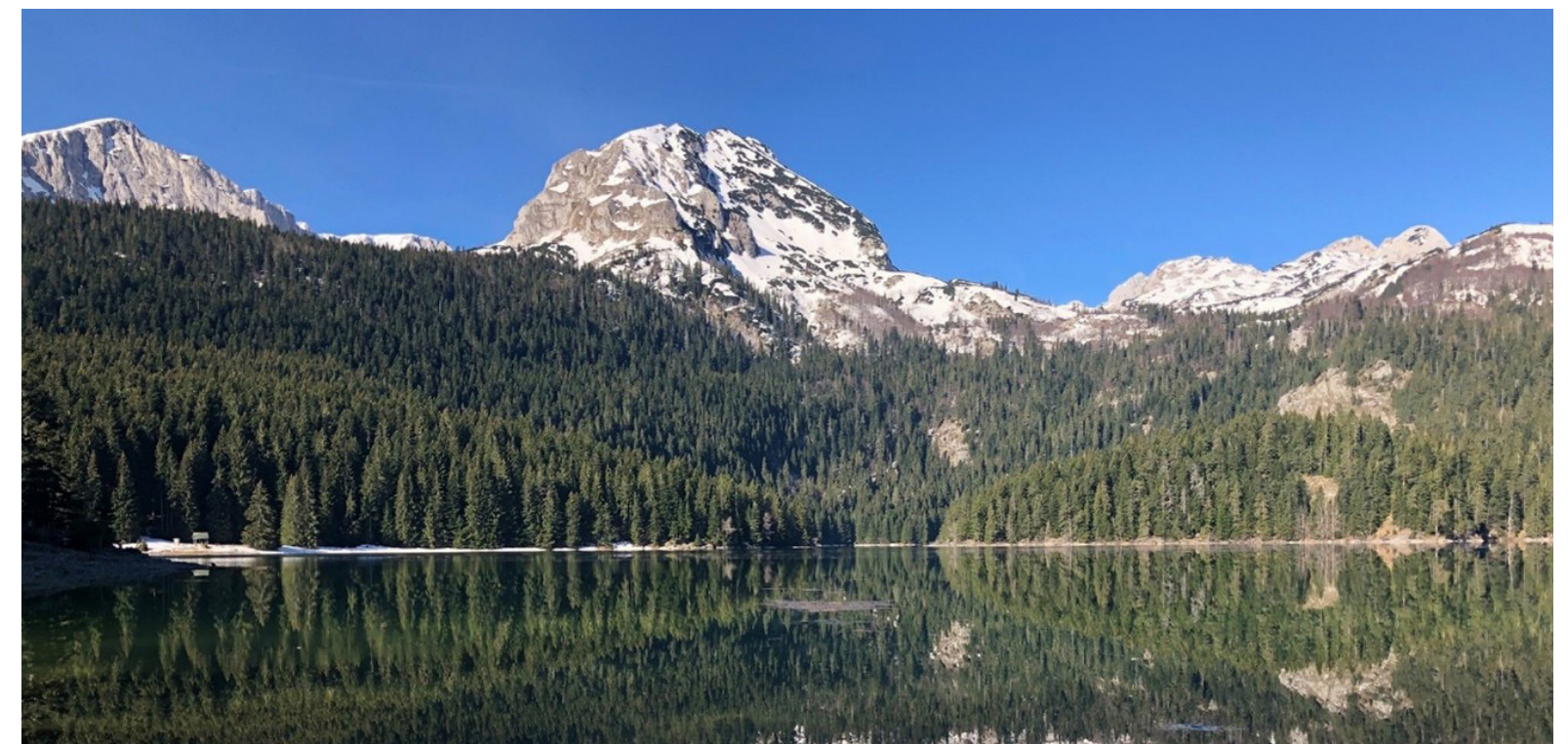

Foto: Milan Žugić

Satler je podsjetio da je zato je Delegacija Evropske unije u Crnoj Gori, u bliskoj saradnji sa nacionalnim i lokalnim institucijama, civilnim društvom i medijima, 5. juna – na Svjetski dan životne sredine – pokrenula Nacionalnu kampanju zaštite životne sredine pod sloganom "Čuvaj da te čuva". "Cilj kampanje je jasan: podići svijest, podstaći promjenu ponašanja i ojačati zaštitu prirode u Crnoj Gori. Iako nam je ključni partner u kampanji Ministarstvo ekologije, ona ne pripada samo jednoj instituciji – ona je zajednički poduhvat „koalicije voljnih": od državnih institucija i škola, do NVO aktivista, sportista, mladih, umjetnika i preduzeća. Poruka

kampanje je da svako može dati doprinos – bilo da je riječ o prijavljivanju ekoloških incidenata, prestanku upotrebe plastičnih kesa, edukaciji mladih ili uklanjanju divljih deponija. I da će uz ozbiljan pristup, odgovornost i upornost – i najtvrdokornije navike moći da se promijene. Na kraju, istina je jednostavna: Crna Gora se ne može zvati ekološkom državom samo zato što tako piše u Ustavu. Mora to dokazivati svakim danom, svakom akcijom, svakom odlukom. A to je posao čitavog crnogorskog društva, koji Evropska unija sa ponosom ohrabruje i aktivno podržava", naveo je Satler.

Gazdić ističe da je Crna Gora napravila vidljive iskorake, posebno u donošenju zakonodavnog okvira. "Usvojene su važne strategije i zakoni, a dio njih je već usklađen sa evropskim standardima. Ipak, važno je praviti razliku između usvajanja propisa i njihove stvarne primjene u praksi. Ključno pitanje ostaje kako obezbijediti da ono što je normativno uređeno zaživi u svakodnevnom funkcionisanju institucija i društva. Ima vidljivih pomaka, ali s obzirom na kompleksnost oblasti, neophodna je još snažnija koordinacija i posvećenost svih relevantnih aktera kako bi se rezultati brže i održivije manifestovali na terenu", naveo je Gazdić.

Vuković je rekla da je generalno, u pristupnim pregovorima pravilo je da se poglavlja zatvaraju tek kada su ispunjena sva privremena i završna mjerila. "Praksa je pokazala da EU može pokazati određeni stepen fleksibilnosti, ali pod jasno definisanim uslovima. EU može odobriti zatvaranje poglavlja ako su mjerila formalno ispunjena, ali da se neka rješenja očekuju u periodu nakon zatvaranja uz naravno precizne planove, vremenske okvire i finansijske garancije. Na primjer, određene infrastrukturne investicije mogu biti odložene za period nakon pristupanja u slučaju da su ispunjeni pravni, planski i institucionalni aspekti, te da se implementacija (npr. sama izgradnja postrojenja) odloži za period nakon pristupanja", kazala je Vuković.

Satler je rekao da zatvaranje Poglavlja 27 do kraja 2026. može biti jedna od najinspirativnijih priča Crne Gore na evropskom putu – uz jasan fokus i zajednički napor, uspjeh je dostižan. "To bi bila potvrda da Crna Gora može odgovoriti i na najzahtjevnije izazove, jer upravo ovo poglavlje traži duboke sistemske promjene i opipljive rezultate na terenu, a ne samo usvajanje

propisa na papiru. Ipak, uz jasan plan, ubrzanje aktivnosti i kontinuirano jačanje administrativnih kapaciteta, ovaj cilj nije van domašaja. Ključno će biti da institucije pokažu odlučnost, da postoji kontinuitet političke podrške na svim nivoima, i da svi akteri – od centralne vlasti, lokalnih samouprava, civilnog društva do privrede – rade u sinergiji. Ako se svi ovi uslovi ispune, Crna Gora može ovu priliku iskoristiti ne samo da zatvori jedno poglavlje u pregovorima, već da ostvari ključnu prekretnicu za zdravu životnu sredinu i viši kvaliteta života svojih građana", naveo je Satler.

Gazdić navodi da su određena mjerila već ispunjena, dok su neka još u procesu, što je očekivano s obzirom na obim i kompleksnost ovog poglavlja. "Dinamika ispunjavanja varira u zavisnosti od toga koliko su pojedine oblasti zahtjevne u institucionalnom, tehničkom ili finansijskom smislu.

Poseban izazov predstavlja održivost – ne samo u pogledu sprovođenja propisa, već i u funkcionisanju sistema koji moraju da traju i budu otporni na promjene. Da bi se to postiglo, potrebna je veća predvidivost u

Foto: Milan Žugić

planiranju, bolja međuresorna saradnja i aktivnija uloga svih nivoa vlasti. Važno je da se pristupi rješavanju sistemski, a ne parcijalno – jer se efekti postižu tek kada svi elementi funkcionišu zajedno", dodao je Gazdić.

Vuković ocjenjuje da način na koji se planiraju "razvojni" projekti u Crnoj Gori i tretira priroda u tim projektima je daleko od evropskih standarda. "Zanemarivanje prirodnih vrijednosti lokaliteta koji imaju višestruki status zaštite kako na nacionalnom tako i na međunarodnom nivou u procesu planiranja prostora i u procesu planiranja projekata nije po evropskim standardima. Realizacija sporazuma neće biti moguća na način na koji je to prevashodno zamišljeno i na način na koji je to prezentovano javnosti Crne Gore ukoliko se žele zatvarati poglavlja iz pristupnih pregovora. Upravo u kontekstu javnih nabavki, za koje je Poglavlje zatvoreno, od Crne Gore je imperativno traženo da osigura da sprovođenje Sporazuma ne bude u suprotnosti sa pravnom tekovinom EU o javnim nabavkama, da bude u skladu sa principima utvrđenim u SSP-u, uključujući transparentnost, jednak tretman i nediskriminaciju što će EU pažljivo pratiti. Očekujem i u kontekstu Poglavlja 27 sličan stav", upozorila je Vuković.

Istovremeno Gazdić smatra da svaki razvojni projekat mora biti u skladu sa važećim zakonima iz oblasti zaštite životne sredine. "To je osnovno pravilo, bez obzira na

to ko je investitor i koliki su iznosi ulaganja. Upravo zato postoje procedure kao što su procjena uticaja na životnu sredinu, koje omogućavaju da se svaki projekat detaljno analizira prije nego što dobije odobrenje. Kada govorimo o zaštićenim područjima i onima koja još nemaju formalno uspostavljene upravljačke strukture, to dodatno naglašava potrebu za pažljivim planiranjem i uspostavljanjem upravljača u skladu sa zakonom. Investicije mogu imati pozitivan efekat ukoliko se sprovode planski i u skladu sa zakonima, ali moraju poštovati principe održivog razvoja", istakao je Gazdić.

Satler je kazao da sa jedne strane, investicije mogu doprinijeti mobilizaciji resursa i podstaći održivi razvoj, uključujući finansiranje i transfer znanja i tehnologije. "S druge strane, one mogu predstavljati izazov ukoliko njihovo sprovođenje nije u potpunosti usklađeno sa evropskim standardima zaštite prirode i principima održivosti. S obzirom na težnju Crne Gore da postane članica EU, njen ekonomski rast mora se ostvarivati na način koji je u skladu sa standardima EU, a sporazumi se moraju sprovoditi transparentno i u skladu sa pravnom tekovinom EU u različitim oblastima. Evropska komisija će ovo pažljivo pratiti i spremna je da, ukoliko bude potrebno, pruži pomoć Crnoj Gori u tom procesu", poručio je Satler.

Foto: Milan Žugić

PLAN DA DSA I EMFA BUDU DIO CRNOGORSKOG PRAVNOG PORETKA TOKOM 2026. GODINE

Autorka: Jovana Đurišić

Vlada Crne Gore, tačnije Ministarstvo kulture i medija planira da do kraja godine pripremi konkretne predloge izmjena i dopuna zakona, kojima bi se stvorili uslovi za transpoziciju Uredbe o jedinstvenom tržištu digitalnih usluga – poznatiju kao Digital Services Act (DSA), kao i Evropski akt o slobodi (EMFA) u crnogorski pravni poredak tokom 2026. godine.

ŠTA SU DSA I EMFA?

Evropska unija je kroz dva ključna zakonodavna akta – Akt o digitalnim uslugama (DSA) i Akt o slobodi medija (EMFA) – postavila temelje za snažniju zaštitu slobode medija i slobode izražavanja u digitalnom prostoru. DSA reguliše rad velikih online platformi, uvodeći obavezu transparentnosti algoritama, zaštitu korisnika od arbitrarne cenzure i omogućavanje pristupa podacima za istraživače, čime se doprinosi boljoj kontroli širenja dezinformacija. S druge strane, EMFA jača nezavisnost novinara i urednika, štiti medije od političkog i komercijalnog pritiska, promovise transparentnost vlasništva i zabranjuje zloupotrebu špijunskog softvera. Zajedno, ovi akti predstavljaju odgovor EU na sve veće izazove u oblasti medijskih sloboda, posebno u kontekstu digitalizacije i rastućih pritisaka na nezavisne medije širom Evrope.

Za Crnu Goru, koja pretenduje da zatvori sva pregovaračka poglavlja u pregovorima sa EU do kraja 2026. godine, implementacija ovih zakonodavnih akata, neophodan je dio tog procesa.

ŠTA PREDVIĐA AKCIONI PLAN

Akcionim planom za poglavlje 23, Vlada je predvidjela da tokom 2025. godine izvrši usaglašavanje nacionalnih

propisa s aktom o slobodi medija (EMFA) i relevantnih djelova Akta o digitalnim uslugama (DSA), uz uvažavanje postojećeg zakonskog i institucionalnog okvira i kapaciteta potrebnih za primjenu i nadzor, a da tokom 2026. godine ova dva dokumenta budu uspješno transponovana i implementirana u nacionalni pravni poredak.

SPROVEDENA ANALIZA, NA POTEZU RADNA GRUPA

Iz Ministarstva kulture i medija pojašnjavaju da je tokom ove godine sprovedena analiza uslova za ove korake.

„Ministarstvo kulture i medija je, u skladu sa obavezama iz procesa evropskih integracija i potrebom usklađivanja sa najnovijim propisima Evropske unije, tokom prve polovine 2025. godine sprovedo sveobuhvatnu analizu domaćeg zakonodavstva u odnosu na Uredbu o jedinstvenom tržištu digitalnih usluga – poznatiju kao Digital Services Act (DSA), kao i Uredbu o uspostavljanju zajedničkog okvira za pružanje medijskih usluga – Evropski akt o slobodi medija European Media Freedom Act (EMFA)“, kažu iz MKM za „Eurokaz“.

Na osnovu te analize izrađena je, kako navode, tabela usklađenosti, a nakon toga je u junu formirana multisektorske radne grupe. U njen rad su, pojašnjavaju iz MKM, uključeni predstavnici pravosuđa, regulatornih tijela, nadležnih državnih institucija, kao i organizacija civilnog društva.

„Radna grupa je zvanično započela rad u jula ove godine i već je održala dvije sjednice, dok je naredna zakazana za sljedeću sedmicu. Očekuje se da će do

Foto: Ministarka kulture i medija Tamara Vujović

DSA

kraja godine biti pripremljeni konkretni predlozi izmjena i dopuna relevantnih zakona, kako bi se stvorili uslovi za transpoziciju DSA i EMFA u crnogorski pravni poredak tokom 2026. godine“, dodaju iz resora Tamare Vujović.

U Ministarstvu kulture kažu da, s obzirom na to da se DSA i EMFA odnose na širok spektar oblasti – od medijskih zakona, preko elektronskih komunikacija i trgovine, do zaštite podataka, sajber bezbjednosti i konkurencije – jasno je da je riječ o izuzetno kompleksnom i zahtjevnom zakonodavnom zahvatu, koji se mora realizovati uz pažljivo međuresorno usklađivanje. Ipak, naglašavaju da, ukoliko planirane aktivnosti budu realizovane u predviđenim rokovima, usvajanje zakona kojim bi se omogućila puna primjena Digital Services Act (DSA) i European Media Freedom Act (EMFA) u Crnoj Gori može se očekivati tokom 2026. godine.

Govoreći o značaju implementacije ovih uredbi za Crnu Goru, iz Ministarstva kulture naglašavaju da se radi o višestrukoj koristi.

„Prije svega, predstavlja važan korak u okviru ispunjavanja obaveza iz procesa pristupanja Evropskoj uniji. Međutim, još važnije od toga jeste suštinski uticaj koji će ove reforme imati na zaštitu osnovnih prava građana, bezbjednost digitalnog prostora i unapređenje standarda transparentnosti, odgovornosti i slobode izražavanja“ navodi se u odgovorima MKM.

Digital Services Act, koji se u EU primjenjuje od februara 2024. godine, uspostavlja jedinstvena pravila za sve pružaoce digitalnih usluga, uključujući posrednike na

internetu, društvene mreže, online trgovinske platforme i aplikacije. Njegova osnovna svrha je da spriječi širenje nezakonitih i štetnih sadržaja, da zaštiti prava korisnika i da osigura odgovorno upravljanje algoritamski sistemima i online oglašavanjem, pojašnjavaju u Ministarstvu.

Implementacijom DSA stvoriće se, tvrde u Ministarstvu, uslovi za bolju zaštitu ličnih podataka i prava potrošača, unapređenu zaštitu maloljetnika, prevenciju dezinformacija i suzbijanje govora mržnje na internetu.

European Media Freedom Act, čija se puna primjena u EU očekuje od avgusta 2025. godine, usmjeren je na zaštitu uredničke nezavisnosti, transparentnost vlasništva nad medijima, zaštitu izvora informacija i obezbjeđenje nezavisnosti javnih medijskih servisa. Takođe, EMFA uvodi zaštitne mehanizme u slučajevima kada globalne platforme neopravdano uklanjaju medijski sadržaj, te uređuje način raspodjele državnog oglašavanja prema transparentnim kriterijumima.

Za crnogorsku javnost, navode iz Vladinog resora, usvajanje i primjena ovih uredbi značilo bi uspostavljanje jasnog i sveobuhvatnog regulatornog okvira koji omogućava sigurnije i odgovornije digitalno okruženje, jačanje slobode medija, kao i efikasnije institucionalne mehanizme nadzora i zaštite korisnika.

„Time se dodatno učvršćuje povjerenje građana u demokratske procese, medijske slobode i digitalne servise, što je ključni preduslov za dugoročni društveni napredak i institucionalni razvoj“, zaključuju u Ministarstvu kulture i medija.

PRUŽA PRILIKU UČENICIMA, STUDENTIMA, NASTAVNOM KADRU I SPORTISTIMA – GRADI I MODERNIZUJE INSTITUCIJE

ERASMUS+ - MOST KA SAVREMENOM EVROPSKOM OBRAZOVANJU

Autorka: Bojana Milićević, Radio Crne Gore

Sticanje novih znanja i vještina, druženje i upoznavanje drugačijih kultura i običaja – tako studentkinja druge godine Ekonomskog fakulteta u Podgorici, Katarina Popović, opisuje ključne benefite Erasmus+ programa. Od početka februara do sredine juna ove godine, kroz međunarodnu kreditnu mobilnost, Katarina je boravila u Češkoj, gdje je pohađala nastavu na Visokoj banskoj školi Tehničkog univerziteta u Ostravi.

“Za to vrijeme, uspjela sam da uskladim obaveze na fakultetu sa druženjem i putovanjima, pa bih to izdvojila

kao najveću prednost. S obzirom na samu lokaciju i srce Evrope, mogla sam lako i povoljno da obilazim susjedne države i gradove. Upoznala sam kolege iz svih djelova svijeta: Azije, Južne Amerike, Afrike, ali, naravno, i ostatka Evrope. Bila sam okružena ljudima koji dolaze iz različitih kultura, i kroz poznanstva sa njima naučila sam mnogo o njihovim običajima, načinu života, ali i potpuno drugačijem sistemu obrazovanja”, priča Katarina.

U široj javnosti, upravo je međunarodna kreditna mobilnost prva asocijacija na Erasmus+ program. Direktorica Nacionalne Erasmus+ kancelarije, Vanja Drljević, kazala je, da interesovanje mladih za ovaj program iz godine u godinu raste. Ona je objasnila da mladi mogu da studiraju u inostranstvu na partnerskoj ustanovi visokog obrazovanja ili da stažiraju u preduzeću, naučnom institutu, laboratoriji ili organizaciji. Kako je navela Drljević, mogu i da kombinuju studiranje u inostranstvu sa stručnom praksom, odnosno stažiranjem, “čime se dodatno poboljšavaju ishodi učenja i razvoj vještina”.

“Svake akademske godine na mobilnost u inostranstvo ode više stotina studenata, dok ukupan broj prijava često značajno nadmašuje broj dostupnih mjesta. Najčešće destinacije su Španija, Italija, Poljska, Njemačka, Austrija, a iskustva korisnika pokazuju da je Erasmus+ mobilnost prilika koja značajno utiče ne samo na akademski, već i na lični i profesionalni razvoj mladih”, rekla je Drljević.

To potvrđuje i studentkinja Katarina.

“Kroz mobilnost sam stekla mnoge vještine i navike, za koje smatram da je najviše zaslužan život u inostranstvu. Samim tim, vjerujem da svi ostali studenti, koji se odluče za razmjenu, neće pogriješiti, već će samo doprinijeti svom obrazovanju, ali i ličnom razvoju”, navela je Katarina.

Ona je ocijenila da se studije u Češkoj ne razlikuju značajno od onih u Crnoj Gori.

“U Češkoj su ispiti sastavljeni od završnog dijela ispita, i ponekad jednog seminara, dok u Podgorici prije ispita, nekad imamo seminarske radove, prezentacije i uvijek polažemo i jedan ili dva kolokvijuma. Takođe, obim gradiva je značajno manji nego kod nas, a ipak je obuhvaćeno sve ono što je važno naučiti”, kazala je Katarina.

Sve je više studenata, koji preko Erasmus+ programa,

dolaze u Crnu Goru, najčešće iz Francuske, Poljske, Španije, Turske, i Italije. Prema riječima direktorice Nacionalne Erasmus+ kancelarije Vanje Drljević, strani studenti su uglavnom zadovoljni i nose sa sobom pozitivna iskustva, ističući gostoprimstvo, opuštenu atmosferu i priliku da pored studiranja upoznaju novu kulturu i način života.

Kada je riječ o međunarodnoj kreditnoj mobilnosti, Crna Gora broji preko 332 projekta i omogućava studentima i akademskom osoblju da uzmu učešće u raznim programima mobilnosti, precizirala je Drljević. Ona je istakla da je izgradnja kapaciteta u oblasti visokog obrazovanja – kao jednog od značajnih projekata Erasmus+ programa – usmjerena na povećanje kapaciteta visokoškolskih ustanova, tijela zaduženih za visoko obrazovanje, kao i na modernizaciju sistema visokog obrazovanja, posebno u pogledu upravljanja i finansiranja.

“Imamo ukupno 32 projekta, od kojih je 7 koordinisano od strane crnogorskih visokoškolskih ustanova. Crnogorski projekti izgradnje kapaciteta u visokom obrazovanju usmjereni su na širok spektar oblasti, uključujući IT sektor, poljoprivredu, zaštitu životne sredine i priobalna područja, strane jezike, autonomiju visokoškolskih ustanova, saradnju univerziteta i preduzeća, digitalizaciju, preduzetništvo, internacionalizaciju univerziteta, inkluziju i drugo”, istakla je Drljević.

U projektima u okviru Erasmus+ programa, Univerzitet Donja Gorica (UDG) aktivan je više od 10 godina. U saradnji sa renomiranim evropskim partnerima ta obrazovna institucija učestvovala je u više od 20 Erasmus+ projekata, kazala je doc. dr Sandra Tinaj, generalna menadžerka UDG-a, naglasivši da je UDG bio koordinator u tri Erasmus+ projekta.

“Značaj Erasmus+ programa nadilazi puki projektni prilaz – on gradi institucije, osnažuje pojedince, modernizuje sisteme i otvara vrata ka evropskom obrazovnom prostoru i zajedničkim vrijednostima”, navela je Tinaj. Ona je podvukla da su međunarodna prepoznatljivost i reputacija, modernizacija studijskih programa i nastavnih metoda, razvoj akademskog i administrativnog kadra, prilike za studente te umrežavanje i strateška partnerstva – ključni benefiti učešća u Erasmus+ programu. Tinaj je dodala da uloga koordinatora u Erasmus+ projektu nosi posebnu težinu i odgovornost, ali i donosi niz privilegija kakve

su vodeća uloga u definisanju vizije i ciljeva, jačanje institucionalnog integriteta i kapaciteta, pristup većim fondovima i resursima, vidljivost i liderstvo u nacionalnom i regionalnom kontekstu, ali i održivi razvoj i uticaj nakon završetka projekta.

Svoje lično iskustvo učešća u Erasmus+ projektima, Tinaj je opisala kao bogato, inspirativno i profesionalno formativno.

“Boravci u inostranstvu u okviru projektnih aktivnosti – bilo da je riječ o studijskim posjetama, treninzima, radionicama ili koordinacionim sastancima – pružili su mi priliku da iz prve ruke upoznam načine rada vodećih evropskih institucija, njihove obrazovne metodologije, organizaciju i kulturu akademskog života. Istovremeno, ti susreti su bili dragocjena prilika da predstavim inovativne pristupe, razvojne inicijative i dobre prakse sa UDG-a, čime smo afirmisali naš model rada i viziju obrazovanja”, potcrtala je Tinaj. Ona je naglasila značaj saradnje sa nastavnim kadrom iz inostranstva, te profesionalne kontakte koji su prerasli u trajna partnerstva, zajedničke ideje, pa čak i prijateljstva. Erasmus+ program obuhvata i šemu za srednje stručno obrazovanje, u kojoj Crna Gora ima priliku da učestvuje od 2018. godine.

“Naša zemlja je uspela da uradi značajan dio posla u smislu brojnih projekata u oblasti srednjeg stručnog obrazovanja, a koristi od učešća u ovim projektima su više nego vidljive i do sada ukupno imamo 5 projekata mobilnosti kroz pilot šemu mobilnosti Evropske komisije i 27 projekata izgradnje kapaciteta u okviru programa Erasmus+. Pored srednjih stručnih škola, u ovim projektima su angažovane i NVO i institucije iz oblasti obrazovanja”, kazala je Drljević. Ona je

podsjetila da Erasmus+ nudi značajne prilike i u oblasti sporta, koje "crnogorska sportska zajednica postepeno prepoznaje". Ona je dodala da je sve veći broj sportskih klubova, organizacija i saveza koji žele da se uključe u Erasmus+ projekte.

"Benefiti ovog programa su prepoznati u našoj sportskoj zajednici, jer ne samo da donosi korist u vidu edukacije, već i u širem povezivanju sa međunarodnim partnerima, o čemu svjedoči broj od ukupno 13 projekata izgradnje kapaciteta u oblasti sporta u kojima učestvuju različite sportske organizacije iz Crne Gore među kojima su Crnogorski olimpijski komitet (koji učestvuje i u ulozi koordinatora), zatim Paraolimpijski komitet Crne Gore, Odbojkaški savez Crne Gore itd.", zaključila je Drljević.

ŽAN MONE – PRILIKA ZA EVROPEIZACIJU OBRAZOVNOG SISTEMA

Žan Mone akcija u okviru Erasmus+ programa, kao inicijativa koja promovise proučavanje, istraživanje i analizu Evropske unije, kao i njegovanje evropskih vrijednosti, znatno se manje koristi u poređenju sa drugim akcijama u okviru visokog obrazovanja. Direktorica Nacionalne Erasmus+ kancelarije, Vanja Drljević, objasnila je da Žan Mone program predstavlja priliku da kroz module, katedre ili centre izvrsnosti Crna Gora modernizuje svoje studijske programe, uvodeći teme koje se tiču Evropske unije – njenih trendova, vrijednosti i politika.

"Do sada ukupno imamo 9 Žan Mone projekata i možemo reći da ima još prostora da se potencijali ovog programa bolje iskoriste. Uspješni primjeri pokazuju koliko on može biti koristan, ne samo za jačanje nastavnih i istraživačkih kapaciteta, nego i za ubrzavanje procesa evropeizacije obrazovnog sistema, koji je važan aspekt pristupnog puta Crne Gore ka EU. Uzimajući u obzir naš integracioni proces ka EU, ovaj program je izvanredna prilika da bolje upoznamo Evropsku uniju u različitim kontekstima. Iako ne možemo reći da se ovaj program kod nas koristi u dovoljnoj mjeri, važno je istaći da su dosadašnji projekti obrađivali veoma relevantne teme, poput ekonomske politike EU, prava unutrašnjeg tržišta EU, regionalne saradnje zasnovane na pomirenju, izazova politike proširenja, migracija, integracija i interkulturalnog dijaloga", navela je Drljević.

ERASMUS+ MORA OSTATI PRIORITET

Erasmus+ program je stub savremenog obrazovanja u Evropi, pa se njegove prednosti – od mobilnosti i povezivanja do reformi i inovacija – ne smiju uzimati zdravo za gotovo, rekla je doc. dr Sandra Tinaj, generalna menadžerka UDG-a.

"Upravo zato je važno nastaviti isticati, njegovati i unapređivati učešće u programu, ne samo radi benefita za institucije, već zbog ukupnog kvaliteta, relevantnosti i konkurentnosti sistema visokog obrazovanja Crne Gore" kazala je Tinaj.

UZ PODRŠKU FONDOVA EU DO SAVREMENOG STRUČNOG OBRAZOVANJA U NIKŠIĆU

Autor: Stefan Bulatović, Ministarstvo evropskih poslova

Stručno obrazovanje igra važnu ulogu u pripremi mladih za tržište rada, jer im omogućava sticanje znanja i vještina koje odgovaraju zahtjevima savremenog društva i privrede. Kako bi sistem stručnog obrazovanja u Crnoj Gori išao u korak s vremenom, integracija tehnologije u nastavni proces je nezaobilazna karika. To je prepoznao Inovaciono-preduzetnički centar Tehnopolis, koji uz pomoć projekata finansiranih od strane Evropske unije pomaže ustanovama srednjeg stručnog obrazovanja da unaprijede realizaciju nastavnih programa i postizanje ishoda učenja.

U cilju jačanja kompetencija učenika u srednjem stručnom obrazovanju, Tehnopolis je kroz dva projekta prekogranične saradnje omogućio Srednjoj stručnoj školi u Nikšiću da modernizuje nastavu iz stručnih predmeta. Zahvaljujući tome, ova ustanova danas koristi savremenu opremu i pruža učenicima priliku da steknu praktične vještine koje su od velikog značaja za sve dinamičnije poslovno okruženje.

Kroz projekat **Innovanet**, koji je finansiran sredstvima Interreg IPA programa prekogranične saradnje Hrvatska – Bosna i Hercegovina – Crna Gora 2014-2020, Tehnopolis je u Srednjoj stručnoj školi opremio kabinet za robotiku i mehatroniku, nabavivši vrijednu opremu kao što su: 3D štampač, CNC mašina, set edukativnih robota, edukativni set za kodiranje, male edukativne robotske ruke, solarna mikroelektrana, mikro-vjetroelektrana, sumobot i set senzora za pametne kuće. Ova oprema je dodatno osnažena nabavkom profesionalne edukativne robotske ćelije kroz projekat BEYOND, koji je podržan sredstvima Programa prekogranične saradnje Srbija – Crna Gora 2014-2020.

„Rad sa ovakvom opremom za mene je bio pravi izazov – posebno pokretanje robota i njegovo programiranje, što zahtijeva strpljenje, preciznost i dobra tehnička znanja“, kaže **Luka Lučić**, učenik III razreda na smjeru elektrotehničar za razvoj veb i mobilnih aplikacija.

„Posebno bih izdvojio iskustvo rada sa FANUC robotskom ćelijom, koju sam imao čast da predstavim na Danima nauke u našoj školi. Kroz vannastavne aktivnosti imali smo mogućnost da povežemo znanja iz različitih oblasti, što mi je pomoglo da primijenim teorijsko znanje na konkretnim praktičnim primjerima.“

Njegovo mišljenje dijeli i **Viktor Smolović** sa smjera elektrotehničar energetike, koji ove godine učestvuje na međunarodnom takmičenju Balkan Junior u Sloveniji.

„Zadatak je veoma izazovan, ali nam posao olakšava 3D štampač i Arduino set. Napravili smo djelove preko

3D štampača, iskoristili elektroniku, motore, senzore i pločice. Djelove sastavljamo u vidu pokretne trake, a pomoću ostalih djelova vršimo sortiranje boja. Ovo iskustvo će mi puno pomoći za dalji razvoj kroz školovanje“, ističe Viktor.

Pored učešća na takmičenjima, nabavljenu opremu koriste i za potrebe sajma nauke, koji ova škola posljednje dvije godine organizuje u sklopu manifestacije Dani nauke.

„Imao sam priliku da sa svojim drugovima iz odjeljenja učestvujem na sajmu nauke, gdje smo predstavili projekte u kojima smo projektovali električne instalacije kuće na koju smo priključili solarne panele po 'OFF grid' sistemu. To mi je pomoglo da usavršim vještine u oblasti projektovanja, ali i da bolje razumijem kako funkcionišu obnovljivi izvori energije“, priča učenik **Ivan Koprivica** i dodaje: „Kroz rad na ovom projektu razvili smo i ideje o daljem usavršavanju sistema, na primjer, dodavanjem pametnog upravljanja potrošnjom energije putem Arduina.“

U podizanju kvaliteta nastave, od posebne važnosti je osposobljavanje nastavnog kadra za primjenu inovativnih pedagoških metoda. Budući da profesori ranije nijesu imali priliku da rade sa nabavljenim mašinama, Tehnopolis je kroz projekte Innovanet i BEYOND za njih organizovao praktične prekogranične obuke iz robotike, mehatronike, rada na CNC mašinama i 3D industrijskog dizajna. Zahvaljujući tome, nastavnici primjenjuju stečena znanja u radu sa učenicima.

Da je nastava drugačija potvrđuje i profesorica **Snežana Nikolić**.

„Razlika je značajna. Prije uvođenja nove opreme, nastava je bila više teorijska i bazirala se na simulacijama. Sada učenici imaju priliku da direktno rade na savremenim uređajima, što povećava kvalitet nastave, interaktivnost i razumijevanje kompleksnih sistema“, ističe Nikolić za Eurokaz.

Kako navodi, veća je zastupljenost timskog rada, eksperimentisanja i razvoja kreativnih rješenja, što je ranije bilo ograničeno uslovima. Primjećuje i povećano interesovanje učenika za stručne predmete, kao i rast samopouzdanja pri rješavanju tehničkih problema.

„Učenici se sve češće samoinicijativno uključuju u vannastavne aktivnosti poput takmičenja, radionica i projekata u saradnji sa IPC Tehnopolis, kao i sa drugim saradnicima“, dodaje Nikolić.

Prema njenim riječima, prekogranične obuke su bile izuzetno korisne, a najveći izazov bio je savladavanje novih tehnologija u kratkom vremenskom periodu.

„Predavači su bili veoma stručni i temeljni. Stekli smo uvid u nove trendove u obrazovanju i industriji, a imali smo i priliku da se povežemo sa drugim školama i stručnjacima iz oblasti“, kaže Nikolić.

Njena koleginica **Vladana Mirković** navodi da su posebno bile korisne obuke za 3D štampu, CNC tehnologiju i upravljanje robotskom rukom, jer su omogućile sticanje praktičnih znanja i samopouzdanja u radu sa opremom.

„Tokom obuke za 3D štampu, jedan od izazova bio je savladavanje softverskih alata za modelovanje i pripremu fajlova za štampu, dok je kod CNC tehnologije i robotske ruke ključno bilo ovladati tehnikama preciznosti“, navodi Mirković.

Jovana Miličić, koja predaje Projektovanje mikrokontrolera, dodaje da Arduino oprema čini nastavu mnogo dinamičnijom. „Sada možemo da realizujemo praktične aktivnosti kao što su upravljanje LED diodama, motorima i senzorima“, kaže ona.

Primjena novih tehnologija pozitivno se odrazila i na interesovanje za upis u ovu školu, pa je broj upisanih učenika prethodnih godina znatno porastao. Tako je školske 2021/2022. godine upisano 367 učenika, dok je školske 2024/2025. godine upisano rekordnih 526.

Uprava škole ne krije zadovoljstvo i ističe važnost saradnje sa lokalnom zajednicom, uključujući i projekte Tehnopolisa uz podršku EU.

„Ova saradnja nam omogućava da modernizujemo nastavni proces i učenicima pružimo obrazovanje koje prati savremene tehnološke trendove. Sve to poboljšava kvalitet nastave, motiviše učenike, čini ih sigurnijim i kreativnijim, a na kraju im otvara i bolje mogućnosti za zapošljavanje“, kaže **Milisav Kosović**, direktor škole.

Zahvaljujući novoj opremi, škola ostvaruje zapažene rezultate na opštinskim, državnim i međunarodnim takmičenjima.

„Naša škola je jedina iz Crne Gore članica asocijacije tehničkih škola Balkana (Balkan Junior) i svake godine učestvuje na takmičenju. Upravo je ova oprema omogućila realizaciju praktičnog dijela kada smo bili domaćini. Pored toga, tu su i uspjesi na takmičenjima iz informatike, robotike, energetike i drugih oblasti“, zaključuje Kosović.

U Tehnopolisu su posebno ponosni što njihovi projekti donose konkretne koristi lokalnoj zajednici.

„Ono što me posebno raduje je što naši projekti nastavljaju da daju rezultate i nakon formalnog završetka, što pokazuje da Tehnopolis uvijek nastoji da ostvari trajnu promjenu. Tome je doprinio i entuzijazam prosvjetnih radnika, bez čije podrške ne bismo postigli ovako zapažene rezultate“, ističe **Dordije Malović**, izvršni direktor Tehnopolisa.

On naglašava značaj prekograničnih projekata za jačanje zapošljivosti mladih.

„Naše aktivnosti su u velikoj mjeri usmjerene na unapređenje znanja i vještina mladih kako bi uspješno odgovorili budućim potrebama tržišta rada. Podrška Evropske unije kroz ovakve programe je ključna, jer nam omogućava da povežemo sektor obrazovanja sa privredom. Na taj način ne samo da zadržavamo mlade u Crnoj Gori, već gradimo i konkurentnu ekonomiju za budućnost“, zaključuje Malović.

MARKO MILAČIĆ OD RECIKLIRANE KAFE PRAVI SUVENIRE

ALHEMIČAR GENERACIJE Z

Autor: Svetlana Mandić, ND Vijesti

Mnogima je kafa najbolje sredstvo za razbuđivanje i bez nje ne mogu da započnu dan. Ima još onih koji vole da "gledaju" u šolju i da u simbolima koji se u talogu pojave traže "materijal" za proricanje sudbine.

Marku Milačiću sa Cetinja kafa je probudila novu ideju, a talog poslužio za nesvakidašnji izazov - napraviti suvenir, ali i tečni sapun i svijeće.

Foto: Anđela Nikčević

“Od 16. godine radio sam u šanku kako bih zaradio novac za školovanje - prvo za srednju medicinsku školu u Podgorici, pa kasnije za fakultet psihologije. Jedna od stvari koja mi je ostala upamćena u tom poslu je 'težnjanje' nošenja kese od kafe. Jedan dan sam sjedio u lokalu na Cetinju, pio sam kafu i pomislio - šta ako recikliramo kafu. I tako je sve u suštini počelo - tim se dosta mijenjao, ljudi su dolazili, odlazili, ali pravimo konzistentni napredak u svemu tome“, priča za “Vijesti” mladi Cetinjanin koji je prošlog vikenda napunio 25 godina.

Za godinu je uspio da sakupi skoro šest tona kafe i papira i od toga je trećinu uspio da reciklira i kompostira.

“Od kafe sam napravio suvenire i uspio sam da razvijem tečni sapun na bazi kafe koji je jako primjenjiv za piling, a napravio sam i svijeće. Međutim, za sapun i svijeće je potrebna ogromna količina repromaterijala i vidio sam da to nije toliko isplativo kod nas, bar ne na početku, tako da sam prešao na male brikete, koje sam pravio od kafe i papira, i koristio ih da bih rastjerivao komarce, a zadnja dva mjeseca sam se bukvalno grijao na njih“, priča Marko dok pokazuje suvenir koji je uradio.

FAP IM NE MOŽE NIŠTA

Objašnjava da je suvenir napravio pomoću starih kalupa, da je u međuvremenu nabavio nove, ali da čeka repromaterijal, organski lijepak.

Priča da dnevno može da uradi 20 suvenira, ali kako ih suši prirodnim putem, potrebno je desetak dana da se osuše. Tvrdocu je testirao tako što je Fap-om prešao preko njih. Ostali su čitavi, tvrdi, a jedan od tih testiranih suvenira je poklonio novinarki "Vijesti".

"Pored tehnologije za pravljenje suvenira koju sam predstavio u javnosti, postoji još jedna koju bih mogao da patentiram i želio bih to da uradim. Ukoliko bih to uradio, jedino mi u Crnoj Gori bi mogli da proizvodimo suvenire od ostataka kafe na taj način. Za patentiranje mi je potrebna saradnja sa univerzitetima, koju do sada nijesam imao, i oko 2.500 eura, ali i mogućnost bavljenja ovim poslom, jer sada to ne bih mogao. Mi godišnje imamo 5.000 tona te sirovine i ukoliko bismo uspjeli da patentiramo i razvijemo tu proizvodnju, mogli bismo da generišemo, u najboljoj soluciji, 20 odsto bruto društvenog proizvoda Crne Gore", tvrdi mladi psiholog sa Cetinja koji je prije dvije godine odlučio da upiše i statistiku.

PROPISI PREPREKA

U septembru prošle godine od startup-a, koje su osnovali on i Igor Radulović iz Podgorice, informatičar, nastalo je društvo sa ograničenom odgovornošću (DOO) "Salvage" koje ima za cilj afirmaciju proizvodnje, oglašavanje i prodaju cirkularnih proizvoda. Ali, još ne i proizvoda od kafe.

Foto: Marko Milačić

"Da bi ljudi ostavljali otpad od kafe kod mene, tj. da bih ja isti lagerovao, moram da od Agencije za zaštitu životne sredine dobijem potvrdu, a za sve to mi je potrebna ogromna zemlja, veliki objekat, 30 hiljada eura na računu. Trenutno imam samo mašinu i ideju, tako da suvenir pravim samo za lične potrebe ili eventualno za poklon nekom turistu. Smatram da treba da se promijeni zakonski okvir kako bismo u potpunosti mogli da legalizujemo ovu proizvodnju".

Ali su mu zato, dodaje, vrata zemalja Evropske unije (EU) širom otvorena i već ima ponude iz Njemačke i Austrije, ali se još ne odlučuje za taj korak. Za sada je konkurisao, kako reče, sa raznim idejama, jer toga mu ne fali, na svim konkursima koje je država raspisala i vidjeće šta će od toga biti.

"Trudim se da budem proaktivan - u onom okruženju u kojem odrastam i živim to mi je jedini izlaz. U suštini razvijam nekoliko stvari koje su vezane za cirkularnu ekonomiju i blokčejn, to jeste na koji način otpad može da se tokenizuje. Imam još jedan biznis koji razvijam, a on se odnosi na pomaganje malim i srednjim preduzećima da implementiraju AI alat u svom poslovanju".

Iako bavljenje cirkularnom ekonomijom i pravljenje suvenira od reciklirane kafe na prvi pogled nema mnogo veze sa psihologijom, Miloš smatra da je baš poslovima kojima se bavi ispunio misiju svoje profesije.

"Psiholozi u srednjem vijeku nisu postojali. Psihologija je relativno nova nauka, postoji od 19. vijeka. Međutim, kada se referišete na Junga i na većinu tih poznatih psihologa, čak i na Frojda, oni se referišu iz srednjeg vijeka na alhemičare koji su pokušavali od obične zemlje ili bilo čega drugog, da naprave zlato. Mislim da sam ja tu apsolutno svoju misiju, na neki način, moje profesije ostvario u nekom dubljem dijelu s ovom inicijativom zato što od nečega što je otpad stvaram novu vrijednost".

Na konstataciju da on dođe kao neki alhemičar modernog doba, Marko kroz osmijeh dodaje - alhemičar generacije Z.

Smatra da su ljudi koji su uvijek spremni da podrže nove ideje, da stanu iza njih, pa i iza njegove priče, dosta skrajnuti iz društva, a da su mediokriteti jako prisutni. Kaže da je najveći otpor u realizaciji ideje imao od ljudi koji su na visokim pozicijama, kako u opštini,

Foto: Marko Milačić

tako i u državi, i navodno uspješnih biznismena. Mladi, prema njegovim riječima, su dosta inertni, a patološki ikronizam je najveći problem da neka ideja uspije.

"Mladi su svjesni situacije u našem društvu i nemaju dovoljno hrabrosti da pokušaju nešto da naprave. Znam dosta ljudi koji su imali podršku i porodice i okruženja i uspjeli su da iznesu priče, ali nažalost van Crne Gore. Statistike pokazuju da mladi ljudi žele sigurno zaposlenje, jer ovdje čim imaš stagnaciju, ti si pogriješio i zaboravljaju te. Mislim da su neki ljudi zaista dali doprinos u promociji preduzetništva u prethodnih 30 godina, ali se bojim da oni danas ne umiju da naprave razliku između inovacije i preduzetnika. Poštujem svakog preduzetnika, ali ne bih volio da neko stavi znak jednakosti, uz svo dužno poštovanje prema nekom taksisti koji stoji ispred autobuske i nekog momka poput mene, koji dvije godine pokušava nešto da napravi i zbog brojnih pokušaja, pogreški i ostalog, bez ikakve nade da će to nekad da mu se vrati".

MISIJA TEHNOPOLISA - SPAJANJE PREDUZETNIŠTVA I INOVACIJA

Miloš je zajedno sa Igorom Radulovićem učestvovao u RISE projektu koji je od 2019. godine realizovao Inovaciono-preduzetnički centar Tehnopolis, zajedno sa partnerima. Tokom pomenutog projekta, koji se završava krajem ove godine, podržano je više od 200 mladih preduzetnika iz zemalja Zapadnog Balkana, a jedna od podržanih ideja je bila i reciklaža kafe.

"RISE projekat, gdje su tokom pet ciklusa mogli da se prijave mladi od 16 do 35 godina, je u fokus stavio društveno-odgovorno preduzetništvo, odnosno

socijalno preduzetništvo, koje se od suštinskog preduzetništva razlikuje jer se dio profita vraća zajednici i obuhvata teže zapošljiva lica. RISE projekat je imao elemente zelenog i tranziciono-cirkularnog preduzetništva. To je nešto što ovaj projekat čini različitim, i nakon završetka RISE projekta, Tehnopolis će nastaviti da pruža podršku socijalnim preduzetnicima i socijalnim inovatorima, jer smo kroz RISE vidjeli da je to nevjerovatan potencijal i da takvim ljudima treba dati podršku", kaže Anđela Nikčević, menadžerka za upravljanje projektima u Tehnopolisu.

Objašnjava da tokom RISE projekta mladi nijesu morali da imaju razvijenu cijelu biznis ideju, već je bilo dovoljno da prepoznaju da se bave društvenim problemima, da razmišljaju o rješenjima koje bi implementirali u lokalnim zajednicama i da imaju određeni potencijal za razvoj ideje.

Jedno od pregovaračkih poglavlja sa EU koje je Crna Gora privremeno zatvorila je Poglavlje 20 koje se odnosi na preduzetništvo i industrijsku politiku i ima za cilj podsticanje preduzetništva i inovacija. EU ističe preduzetništvo i industriju kao jedan od prioriteta za budućnost evropske privrede i postavlja tri osnovna stuba kojima definiše ovo poglavlje: preduzetnička politika, industrijska politika i sektorske politike koje imaju za cilj podizanje konkurentnosti na tržištu. Posebno se podstiče preduzetništvo mladih, početnika u biznisu, osoba s invaliditetom i žena, kao i ulaganje u energetske efikasnost, zaštitu životne sredine i uvođenje sistema upravljanja kvalitetom i međunarodnih standarda kvaliteta. Sve to je bio i cilj RISE projekta, ali i jedna od misija Tehnopolisa - povezivanje preduzetništva i inovacija.

"Svi naši programi i sve inicijative koje Tehnopolis sprovodi spajaju preduzetništvo i inovaciju. Zapravo, kor ove organizacije jeste donošenje inovacija u preduzetništvo, ono uvezuje i podržava da takva jedna inovativna preduzeća, inovativni pojedinci i startup-i izađu snažniji i spremniji na tržište. Marko je naš stanar, on je prošao program kroz inkubator i samim tim je sa objavljenim pozivom kandidovao ideju za učešće u predakceleracijskom programu", ističe Nikčević.

"Značilo mi je dosta učešće u RISE projektu u smislu konekcije, razvoja kompletne ideje i u smislu pozicioniranja sebe, što se tiče socijalnog

preduzetništva, na neki drugačiji način", naglašava Marko.

POGLAVLJE 20 - TEMELJ ZA MODERNU, INOVATIVNU I KONKURENTNU EKONOMIJU

Podrška mladim kreativnim ljudima i njihovim inovativnim idejama jeste jedno od ključnih opredjeljenja Crne Gore u okviru Poglavlja 20 - Preduzetništvo i industrijska politika kaže za "Vijesti" Predrag Zenović, glavni pregovarač Crne Gore sa EU.

"U tom smislu, priče poput ove, o mladom čovjeku koji je svoju jedinstvenu ideju pretočio u konkretan biznis i registrovao DOO, najbolje oslikava koliko je važno i moguće da se ideje pretoče u održive poslovne modele, uz odgovarajuću institucionalnu i finansijsku podršku. On i ljudi poput njega su najbolji ambasadori onoga što radimo kroz ovo poglavlje - gradimo temelje za modernu, inovativnu i konkurentnu ekonomiju".

Kako ističe, ovakve inicijative pokazuju da se mladi ne moraju oslanjati isključivo na Biro rada, već da mogu sami kreirati svoju poslovnu budućnost.

"Naš zadatak, kao institucija koje sprovode evropske reforme, jeste da im to omogućimo kroz jasne politike, konkretne programe i dostupne izvore finansiranja. Kroz Industrijsku politiku Crne Gore 2024-2028, kao krovni strateški dokument u ovom poglavlju, prepoznali smo mlade i žene kao ključne aktere promjena i razvoja, i usmjerili niz mjera ka njihovom osnaživanju - od bespovratnih sredstava, podrške za nabavku opreme, mentorstva, do pristupa finansijama i digitalnim alatima", naglašava Zenović.

Prema njegovim riječima, specijalizovane programe samozapošljavanja i razvoja startup-ova, kao i mjere koje sprovode uz podršku IPA fondova, stvaraju povoljan poslovni ambijent za pokretanje i razvoj malih preduzeća, naročito u oblastima zelene ekonomije, digitalne transformacije i kreativnih industrija.

"Pristupanjem EU, ne samo da usvajamo njene standarde, već i uspostavljamo mehanizme koji direktno pomažu mladima da ostanu, stvaraju i uspijevaju u Crnoj Gori", poručio je glavni pregovarač Crne Gore sa EU.

I Ministarstvo prosvjete, nauke i inovacija ističe da Fond za inovacije, kroz svoje programske linije, prepoznaje

značaj podrške mladim kreativnim ljudima sa inovativnim idejama, što je jako bitno za Poglavlje 20.

Milačić je krenuo od startup-a i stigao do društva sa ograničenom odgovornošću - od ideje do mogućnosti stvaranja održivog poslovnog modela. Kako su iz resornog Ministarstva kazali "Vijestima", Fond za inovacije je poseban fokus stavio na podršku razvoju rane faze startup-ova, jer se "upravo tada ideje oblikuju u konkretne proizvode i usluge koje mogu postati konkurentne na tržištu".

"Program podrške ranoj fazi razvoja startup-ova osmišljen je da pruži podršku visoko perspektivnim timovima koji imaju za cilj da validiraju svoje poslovne ideje i dokažu buduću korisnost svog novog proizvoda, usluge, procesa ili tehnologije - kroz razvoj prvog prototipa ili minimalno održivog proizvoda. Korisnici Programa dobijaju bespovratna sredstva i mentorsku podršku, koja im pomaže u sprovođenju prve faze dubinskog istraživanja tržišta, započinjanju razvoja proizvoda, uspostavljanju koncepta poslovnog modela i pripremi za narednu fazu prikupljanja sredstava i daljeg razvoja", objasnili su iz Ministarstva.

Za pomenuti program podrške, do 3. juna, mogu konkurisati timovi od dva do pet članova ili mikro preduzeća u privatnom vlasništvu (u formi DOO), registrovana u Crnoj Gori ne duže od dvije godine u trenutku podnošenja prijave, a mogu dobiti maksimalno 30 hiljada eura po projektu i dodatnih pet hiljada za mentorsku podršku.

"Pored Programa podrške razvoju startup-ova, za ovu ciljnu grupu su posebno relevantni i drugi programi koje Fond sprovodi, a to su: Program podrške realizaciji edukativnih aktivnosti u oblastima pametne specijalizacije i Program podsticanja inovacione kulture. Oba programa imaju za cilj ostvarenje kontinuiranog doprinosa rastu konkurentnosti Crne Gore i izgradnji ekonomije zasnovane na inovacijama i znanju", kazali su "Vijestima".

Za pomenuta tri programa, kao i za programe za jačanje inovativnosti mikro, malih i srednjih preduzeća, provjeru inovativnog koncepta i program inovacionih vaučera, Fond za inovacije izdvojio je 2,4 miliona eura.

ŽIGOVI I AUTORSKA PRAVA ZAŠTIĆENIJI, DOK AUTORI, NOSIOCI PATENATA I VLASNICI BRENDOVA IMAJU LAKŠI PRISTUP PRAVDI

Autor: Danijela Lasica, TV Vijesti

Među robama koje se najčešće krivotvore u Crnoj Gori su poznati svjetski brendovi: Nike, Adidas, Hugo Boss, Armani... Samo u prva četiri mjeseca ove godine tržišna inspekcija sproveda je 178 kontrola, izdala 12 prekršajnih naloga i oduzela robu vrijednu više od 1.000 eura

Krajem 2024. godine Crna Gora je privremeno zatvorila Poglavlje 7, čime je evropska administracija potvrdila da je zakonodavni okvir za zaštitu intelektualne svojine usklađen sa EU standardima.

"Zatvaranje ovog poglavlja ocijenjeno je kao priznanje za posvećenost i rezultate koje je Crna Gora ostvarila na polju intelektualne svojine", saopšteno je iz Ministarstva ekonomskog razvoja.

To znači da su sada i žigovi i autorska prava zaštićeniji, a autori, nosioci патената i vlasnici brendova imaju lakši pristup pravdi. U praksi to najviše osjećaju tržišni inspektori, koji svakodnevno na terenu sprovode kontrole – od butika do buvljaka.

"Mi kontrolišemo autorska prava, žigove, industrijski dizajn, patnete. Međutim u fokusu našeg rada jeste autorsko pravo i žig", kazala je Marina Janković, glavna tržišna inspektorka.

Među robama koje se najčešće krivotvore u Crnoj Gori su poznati svjetski brendovi: Nike, Adidas, Hugo Boss, Armani... Samo u prva četiri mjeseca ove godine tržišna inspekcija sproveda je 178 kontrola, izdala 12 prekršajnih naloga i oduzela robu vrijednu više od 1.000 eura.

"Ne može da prodaje falsifikate, to je zabranjeno.

Foto: Marina Janković

Recimo ako neko krivotvoreni žig na robu, i prodaje to, u tom slučaju sigurno ćemo oduzeti robu i preduzeti druge mjere. Potrošač može da vidi po cijeni da li se radi o originalu", ističe Janković.

Zahvaljujući novom zakonodavstvu, autori sada imaju mogućnost da depozituju svoja djela kao dokaz, a kazne su strožije. To podstiče i inovacije, jer autori imaju pravnu sigurnost.

"Zakonodavstvo sada omogućava autorima da lakše dokazuju svoje pravo, uključujući i mogućnost depozitovanja dela kao dokaznog materijala u slučaju povrede", kazali su iz Ministarstva ekonomskog razvoja

Ipak, i dalje postoji manjak svijesti o zaštiti autorskih prava. Janković kaže da su svjesni da ima kršenja, ali autori rijetko prijavljuju.

"Nosioci prava se odlučuju da svoju zaštitu traže u sudskom postupku pred privrednim sudom. Mi konkretno za autorska prava, nemamo zadnje dvije godine ni jedan zahtjev za zaštitu prava autora", objašnjava ona.

U aprilu je sprovedena zajednička akcija sa Carinom i Policijom, tokom koje je oduzeta roba i otkriveno nekoliko prekršaja. Akcija je sprovedena u Podgorici i Tuzima.

"Imali smo rezultat naravno. Oduzeta je roba, međutim oni se u kontituitetu vraćaju. Mi ne možemo konstantno biti na terenu prisutni, po tom osnovu jer imamo i drugih

aktivnosti, ali mi ih na neki način onemogućavamo i sankcionišemo. Kad jednom plati kaznu, računa se da neće drugi put prodavati tu robu", kaže Janković.

A kazne nijesu tako male.

"Kada je u pitanju autorsko pravo tu je predviđena krivična odgovornost, a kada je u pitanju žig, recimo neovlašćeno korišćenje žiga u dokumentaciji, reklamama, prometu ili na trgovačkim nazivima, onda je zapriječena kazna za pravno lice od 1500 do 20 hiljada eura, za odgovorno lice u pravnom licu i fizičko lice od 500 eura do 2000 eura i za preduzetnika o 1300 do 6000 eura", pojasnila je glavna tržišna inspektorka.

"Ispitaćemo sve mogućnosti kod privrednog subjekta, da li ima dokaz o prijeklu te robe, zatim ćemo kontaktirati nosioca prava ili predstavnika i zastupnika nosioca prava, i tako utvrditi. U principu oni na osnovu slike ili nekog detalja mogu da utvrde da li je original. Mi imamo proizvod kod sebe, možemo i da pošaljemo, mada su nosioci prava za neke ove marke u CG, tako u tom slučaju nema dileme, utvrdićemo to, onemogućiti dalju prodaju, a kupcu će se naravno izvršiti povraćaj novca", dodaje.

Na udaru nijesu samo buvljaci i pijace, i markirana roba koja se prodaje za desetak eura. Inspekcija je imala i zahtjev za zaštitu jednog poznatog brenda, a nedavno su krenuli u kontrolu još jednog i to kroz malo veće prodajne objekte.

"Imali smo primjer UGG obuće, ali ispostavilo se da je original, iako je potrošač tvrdio da nije. Evo sada u ovom momentu ćemo da vršimo zaštitu jednog znaka, žiga, u tim većim objektima. Ja sam planirala da to budu veći prodajni objekti gdje se prodaje markirana

roba, pa ćemo da vidimo. Uz pomoć nosioca prava, vjerovatno ćemo utvrditi nešto što nije dobro, ali ako ne, onda očekujemo potrošače da nama oni prijave nepravilnosti", priča Janković.

Zatvaranje Poglavlja 7 donosi nove obaveze, ali i mehanizme zaštite. To je signal ne samo Evropskoj uniji, već i građanima i privrednicima: njihova prava sada imaju jaču zaštitu – na tržištu, ali i na internetu.

ZATVARANJE POGAVLJA 7

- JAČA ZAŠTITA INOVACIJA I KREATIVNOSTI
- BOLJA KONTROLA FALSIFIKATA
- KORAK BLIŽE EU

LUKA BAR GRADI ZELENU BUDUĆNOST UZ PODRŠKU FONDOVA EU

Autori: Stefan Bulatović, Ministarstvo evropskih poslova

Dekarbonizacija sektora saobraćaja jedan je od ključnih elemenata zelene tranzicije. Poseban izazov na tom putu predstavlja pomorska industrija, imajući u vidu njen značajan uticaj na životnu sredinu. Ove izazove u kontinuitetu prepoznaje Luka Bar, koja uz podršku fondova Evropske unije aktivno radi na uspostavljanju ekološki održivog modela poslovanja.

Od 2007. godine do danas, Luka Bar je sprovela čak 34 projekta finansirana kroz mehanizam Interreg saradnje,

iskoristivši više od 5 miliona eura bespovratnih sredstava EU. Od tog broja, osam projekata je posvećeno zelenoj transformaciji, što je ujedno jedan od strateških ciljeva razvoja najveće crnogorske luke.

Svjesna svoje ekološke i ekonomske ranjivosti, Luka Bar je 2018. godine u sklopu projekta SUPAIR, koji je podržan sredstvima transnacionalnog programa Interreg ADRION, započela izradu Akcionog plana za održivu i nisko-karbonsku Luku Bar. Ovaj dokument je poslužio kao osnova za sprovođenje sedam projekata usmjerenih na primjenu zelenih mjera predloženih u samom planu.

"Suočeni sa prijetnjom klimatskih promjena, unapređenje energetske održivosti u Luci Bar postavili smo visoko na listu prioriteta. Transportni sektor značajno doprinosi emisijama gasova sa efektom staklene bašte, pa je 'ozelenjavanje' luke ključni korak u njihovom smanjenju. Istovremeno, moramo biti svjesni da će rad luke biti ugrožen i usljed očekivanog porasta nivoa mora, pa je prilagođavanje na ove promjene od izuzetnog značaja", za Eurokaz priča Rade Stanišić, rukovodilac Službe upravljanja međunarodnim projektima u Luci Bar.

Prema njegovim riječima, osnovni cilj Akcionog plana bio je da Luka Bar poboljša svoje energetske

performanse kroz prelazak na efikasnije i održivije oblike korišćenja energije.

"Plan sadrži niz konkretnih mjera koje postavljaju temelje za ekološku modernizaciju lučkih operacija i očuvanje životne sredine", dodaje Stanišić.

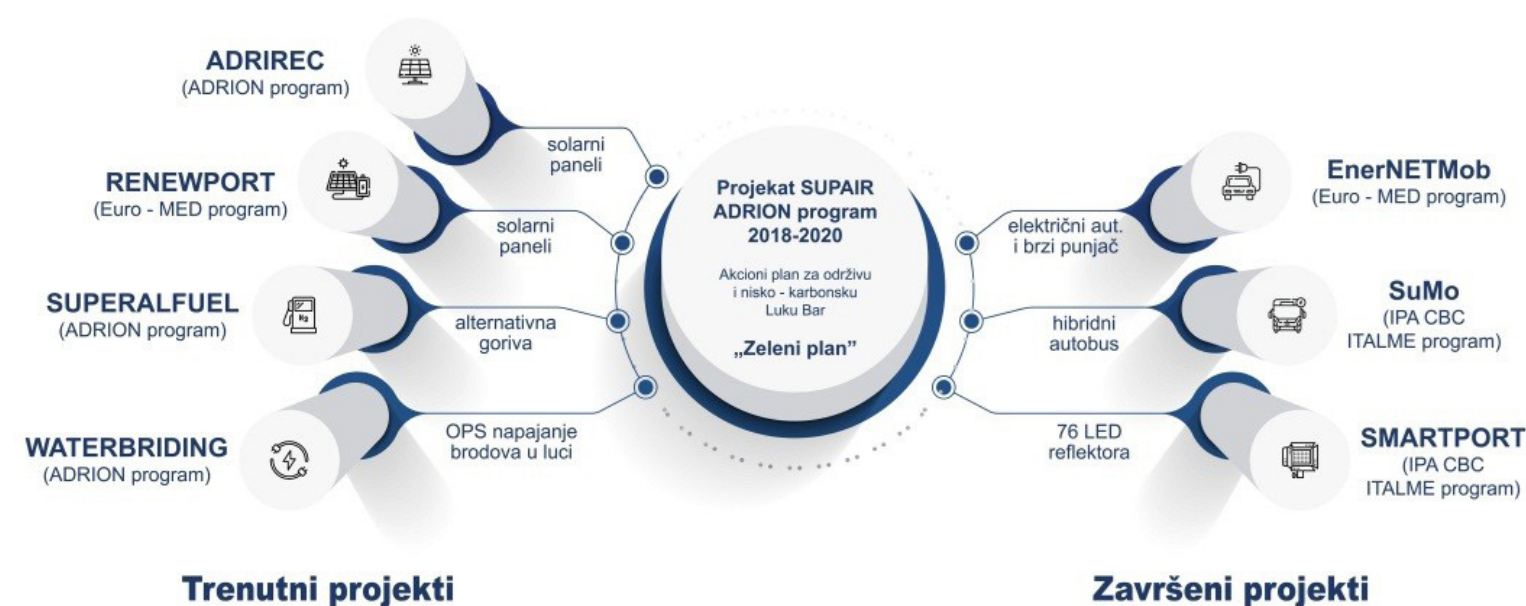
Po izradi Akcionog plana prešlo se na realizaciju mjera. Kroz projekat SuMo, koji je podržan sredstvima Interreg IPA programa prekogranične saradnje Italija – Albanija – Crna Gora 2014-2020, nabavljen je hibridni autobus vrijedan 277.000 eura, od čega je više od 85% sredstava obezbijeđeno iz EU fondova. On služi za prevoz zaposlenih unutar lučkog područja, kao i zaposlenih u preduzećima koja obavljaju djelatnosti u Slobodnoj zoni Luke Bar i gostiju.

"Stavljanjem u promet hibridnog autobusa značajno je smanjena upotreba privatnih automobila, čime je napravljen veliki iskorak u ispunjenju ciljeva održivog razvoja Luke Bar, prvenstveno kroz smanjenje emisije izduvnih gasova", ističe Stanišić.

U cilju promocije elektromobilnosti i smanjenja emisije CO₂, Luka je nabavila električni automobil i punjač, zahvaljujući učešću u projektu EnerNETMob, koji je podržan sredstvima Interreg Mediteranskog programa transnacionalne saradnje 2014-2020.

PROJEKTI ZELENE TRANZICIJE

Jedan od stubova zelene transformacije Luke je i poboljšanje energetske efikasnosti. Poslovanje akcionarskog društva je decenijama bilo opterećeno velikom potrošnjom električne energije, što je sa sobom nosilo i velike troškove. Kako bi odgovorila na izazove, Luka Bar je kroz projekat SMARTPORT, koji je finansiran od strane Interreg IPA programa prekogranične saradnje Italija – Albanija – Crna Gora, nabavila 73 savremena LED reflektora, koji su zamijenili 102 reflektora stara više od 40 godina, čime su omogućene uštede u potrošnji i bolje osvjetljenje.

„Iako zahtijevaju veća početna ulaganja, novije tehnologije poput LED rasvjete nude duži radni vijek, niže troškove održavanja i superiorne performanse u poređenju sa mnogim konvencionalnim tehnikama osvjetljenja. Time se ostvaruju značajna poboljšanja u bezbjednosti, operativnim i ekološkim performansama“, objašnjava Stanišić.

Zahvaljujući ovoj investiciji, godišnja ušteda iznosi više od 50.000 kWh električne energije, a emisije CO₂ smanjene su za preko 31 tonu. Pored ekoloških i ekonomskih benefita, unaprijeđeno je i osvjetljenje na

terminalima, čime su poboljšani bezbjednosni uslovi u lučkom području.

Na talasu dosadašnjih rezultata, Luka Bar nastavlja da radi na zelenoj transformaciji i u tekućem programskom periodu 2021-2027, osiguravši do sada blizu 2 miliona eura novih sredstava EU za ovu oblast. Tri nova projekta se realizuju kroz program Interreg IPA ADRION, dok su dva podržana iz programa Interreg Euro-MED.

„Kroz projekte RENEWPORT i ADRIREC planirana je ugradnja solarnih panela radi povećanja energetske efikasnosti i veće upotrebe obnovljivih izvora energije. Pored investicija, u okviru projekta SUPERALFUEL biće urađena i studija o upotrebi alternativnih goriva, kao što su hidrogen, amonijak i metanol, dok će u sklopu projekta WATERBRIDGING biti ispitana mogućnost snabdijevanja brodova električnom energijom sa obale (OPS)“, navodi Stanišić.

U okviru Interreg IPA programa Južni Jadran, Luka Bar u partnerstvu s Ministarstvom pomorstva Crne Gore i lučkim vlastima Italije i Albanije sprovodi i strateški projekat SA CONNECTIVITY.

„U cilju jačanja održivosti luke, planirana je izrada tehničke dokumentacije za dogradnju infrastrukture i izgradnja novog parkinga. U toku je unapređenje sistema video nadzora u Luci Bar u vrijednosti od 99.500 eura, a planiramo i nabavku opreme za parking prostor unutar luke, uključujući rampe, stubove sa LED svjetlima, RFID čitače i softvere, kao i opreme za zaštitu životne sredine“, kaže Stanišić.

Uspješnom realizacijom ovih projekata Luka Bar je učvrstila reputaciju pouzdanog i odgovornog partnera u međunarodnoj saradnji. Pored zelenih inicijativa, kontinuirano rade i na unapređenju multimodalnog i intermodalnog transporta, digitalizaciji i bezbjednosti.

„Ovaj sveobuhvatni pristup pokazuje da se u Luci Bar ne zadovoljavamo postignutim, posebno kada je u pitanju ekološka održivost. Naprotiv, svjesni prijetnje klimatskih promjena, nastavljamo sa još većom ambicijom i jasnim ciljem da smanjimo emisije i pozicioniramo Bar kao modernu, održivu i ekološki odgovornu luku na Jadranu“, zaključuje Stanišić.

ŽIG “DOBRO IZ CRNE GORE” PRIMJER PRAVA INTELEKTUALNE SVOJINE

Autorka: Danica Janković, TV Nova

Zatvaranje poglavlja 7 - pravo intelektualne svojine govori da je Crna Gora uskladila svoje zakone sa Evropskom unijom, zaštitila se od falsifikata i otvorila vrata domaćim proizvodima na evropskom tržištu, poručuju sagovornici Nove. Jedan od primjera koji opisuje značaj tog poglavlja je žig “Dobro iz Crne Gore”. Ukoliko prilikom nabavke obraćamo pažnju na namirnice sa žigom “Dobro iz Crne Gore” onda znamo da je u pripremu tog proizvoda uloženo mnogo i da ga vrijedi platiti, poručuju kupci.

Namirnice, kažu sagovornici Nove, više vrijede i na evropskom tržištu ukoliko je na njima istaknut žig “Dobro iz Crne Gore”. To je, objašnjavaju, pravo

industrijske svojine sadržano u poglavlju 7 - pravo intelektualne svojine koje je, u pregovorima s Evropskom unijom, zatvoreno krajem prošle godine. U resornom ministarstvu i Privrednoj komori ističu šta zatvaranje tog poglavlja znači za proizvođače u Crnoj Gori.

“To može uticati na bolji ambijent za investicije, za zaštitu naših inovacija, pomaže i stvara sigurniji ambijent djelovanja u ovoj oblasti. Kada govorimo o industrijskoj politici i preduzetništvu, pristup fondovima je povećan za naša mala i srednja preduzeća. Samim timm očekuje se i veći ekonomski rast”, ukazuje državna sekretarka u Ministarstvu evropskih poslova Biljana Papović.

U Privrednoj komori navode da proizvodi, koji imaju žig “Dobro iz Crne Gore”, više vrijede.

“To je oznaka kvaliteta, povećava kredibilit proizvoda kako na domaćem, tako i na stranom tržištu. U Evropskoj uniji potrošači cijene lokalne i zaštićene proizvode što omogućava bolju tržišnu pozicioniranost proizvoda koji posjeduju ovaj žig”, objašnjava direktor Sektora za kvalitet u Privrednoj komori Mladen Perazić.

Koliko Evropljani cijene domaće, poznato je i porodici Miranović koja se bavi ruralnim turizmom, pa često ugosti strance. Pored džemova, izdvajaju i liker od ruža kojim su stranci oduševljeni.

“Svakog jutra prije izlaska sunca uberem ruže. Latice se lako skidaju. U liker idu samo latice i stavljaju se u teglu. Evo vidite razliku u boji? Svaka latica se ubaca, svaka latica je dragocjena”, opisuje Ivana Miranović rad na svom gazdinstvu, kojem su dragocjeni i utisci koje sa njima dijele svi oni koji kupe ili probaju džemove od šljiva, kajsija, krušaka, smokava, pripremljene na starinski način. Poznati su i po pekmezu sa crnom čokoladom za koji, kao i za ostale proizvode, planiraju da konkurišu za žig “Dobro iz Crne Gore”.

“Kako se budemo približavali Evropskoj uniji zašto da ne, jer intencija je pokušati probiti se na evropsko tržište. Ali, tu je jedan problem. U komunikaciji smo sa Privrednom komorm koja daje taj sertifikat. Daju ga isključivo privrednim društvima, odnosno, preduzetnicima i firmama, a mi smo ipak gazdinstvo, to je nešto između fizičkog lica i privrednog subjekta”, objašnjava Duško Miranović.

Da će ono što proizvođačima garantuje poglavlje 7 biti dostupnije nakon što Evropska unija i konačno Crnoj Gori otvori vrata, ukazuju sagovornici Nove.

“Ono što je važno napomenuti je da će puni benefiti biti vidljivi tek nakon učlanjenja u Evropsku uniju, jer ćemo onda imati pristup strukturnim fondovima, onda ćemo imati pristup jedinstvenom tržištu i, naravno, vidjeti pune benefite ispunjenja ovoga”, istakla je Papović.

U Privrednoj komori naglašavaju da žig “Dobro iz Crne Gore” znači da je proizvod prošao stroge standarde proizvodnje i bezbjednosti.

“Služi i za povećanje brendiranja Crne Gore kao zemlje porijekla kvalitetnijih proizvoda, jer u Evropskoj uniji imamo sistem zaštićenih proizvoda. Korišćenje ovog žiga može da bude jedna stepenica ka uklapanju crnogorskih proizvoda u taj sistem”, naglasio je Perazić.

Pored žiga, poglavlje 7 odnosi se i na prava na čuvanje patenata, industrijskog dizajna, kao i autorskih prava u umjetnosti. Njegovo zatvaranje znači i da se Crna Gora zaštitila od falsifikata u tim oblastima i svoje zakone, zaključuju sagovornici Nove, uskladila sa zakonima Evropske unije.

FOTOKOLAŽ

Dan Evrope, Žabljak

Evropski dan u Tivtu

Evropski djir Berane

Evropski djir u Baru

Evropski djir Pljevlja

Evropski djir u Petnjici

Forum pitaj ministra 2025

© Bojana Čupić Vlada Crne Gore

Igre bez granica, Nikšić, 9. maj

foto_ Panel Efikasnost, Povjerenje, Transparentnost

Konferencija_ Predstavljanje Non papera za poglavlja 23 i 24

© Đorđe Cmiljanić Vlada Crne Gore

© Bojan Gnjidić Vlada Crne Gore

© Đorđe Cmiljanić Vlada Crne Gore

EUROKAZ